

O B S A H

	strana
Prolegomena	
— české znění	9
— на русском языке	39
— in English	73
— en français	103
 Část I	
Retrográdní morfematický slovník češtiny	113
 Část II	
Vysvětlivky:	509
A Seznam kořenových morfémů, vyčleněných ze současné české stylisticky neutrální slovní zásoby (se všemi variantami)	513
B Seznam nejfrekventovanějších kořenových morfémů (s četností nad 50 výskytů)	551
C Celkový seznam sufixálních morfémů (jaderných se všemi variantami)	555
D Seznam jaderných sufixálních morfémů substantivních, verbálních, adjektivních a adverbálních	589
E Seznam jaderných sufixálních morfémů ostatních slovních druhů (numeralia, pronomina, partikule) synsémantické povahy	595
F Celkové frekvenční pořadí nejfrekventovanějších jaderných sufixálních morfémů	599
G Frekvenční pořadí nejfrekventovanějších jaderných sufixálních morfémů podle slovních druhů	601
H Seznam prefixálních morfémů a) domácích, b) cizích, c) expresivních	605
I Frekvenční pořadí nejfrekventovanějších domácích prefixálních morfémů	611
J Seznam dvojic domácích prefixálních morfémů	613
K Seznam trojic domácích prefixálních morfémů	619
L Seznam homografních kořenových morfémů domácích (neutrálních, expresivních a archaických) i cizích	623

218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500

Prolegomena

1. Úvod
2. Komentář k Retrográdnímu morfematickému slovníku češtiny
3. Komentář k teoretické koncepci morfémové analýzy a seznamům morfémů

1. Ú V O D

Podstatou práce je popis morfémové stavby češtiny formou inventáře morfémů kořenových, prefixálních a sufixálních. Teoretickým východiskem analýzy předkládaného materiálu byla koncepce morfémové analýzy, vypracovaná autorkou během jejího osmiletého působení v Ústavu pro jazyk český ČSAV (podstatné části byly publikovány v odborných jazykovědných časopisech a sbornících v letech 1962 - 1968). Po vybudování tohoto teoretického východiska autorka shromáždila výchozí materiál; jeho základ tvořila slovní zásoba Česko-německého slovníku J. Volného, která byla doplněna z dalších pramenů, především z dvoudílného Česko-německého slovníku H. Siebenscheina a Stručného etymologického slovníku Holuba-Kopečného (z něhož byla doplňována cizí slovní zásoba tak, aby pokrývala základní odbornou terminologii z důležitých oborů a zároveň cizí slova vyskytující se v denním tisku a běžné společenské praxi). Takto vzniklý heslář byl konfrontován se Slovníkem spisovného jazyka českého: byly podle něj doplněny některé novější výrazy a naopak vypuštěna silně zastaralá, slangová, nářeční, vypjatě expresivní slova a úzce odborné termíny. Rozsah slovní zásoby takto upravené činí zhruba necelých 64.000 slov. Všechna slova byla morfematically rozčleněna v souladu s autorčinou koncepcí a navíc byly u příslušných slov vyznačeny základní klasifikační charakteristiky (srov. dále).

Abecední slovník takto sestavený byl uspořádán retrográdně, tj. morfematically rozčleněná slova byla seřazena abecedně od svého konce; vznikl tak "Retrográdní morfematically slovník češtiny". Vzhledem k tomu, že se v něm díky zpětnému uspořádání seskupují slova utvářená stejnými koncovkami a příponami, je tento slovník nezbytným podkladem pro inventární slovníky českých příponových, předponových a kořenových morfémů. V tom spočívá zásadní rozdíl tohoto slovníku oproti existujícím retrográdním slovníkům, kde jsou pouze zpětně seřazena slova jako celky. Takové tradiční retrográdní slovníky neposkytují vyhovující podklady pro zkoumání a klasifikaci slovního materiálu z nejrůznějších hledisek, jako tomu je u retrográdního slovníku morfematically členěného.

Podstatu předkládané práce tedy tvoří:

1. retrográdní slovník morfematically členěných slov
2. inventární slovníky českých morfémů
 - a) kořenových, vyčleněných ze současné stylisticky neutrální slovní zásoby (se všemi jejich hláskovými variantami),
 - aa) seznam homonymních kořenových morfémů,
 - b) příponových (se všemi jejich hláskovými variantami),
 - c) předponových (jednotlivých, dále jejich dvojic a trojic).

Jde o výběr z různých kombinačních sestav morfematically rozčleněného materiálu slovní zásoby, které byly pořízeny autorkou na počítači ZPA-600. Úplný soubor těchto sestav je totiž velmi rozsáhlý, a proto pro knižní publikaci neúnosný. Obsahuje mj. zvláštní seznamy kořenových morfémů slov přejatých, expresivních, zastaralých a dalších podle jednotlivých číselných indexů 1 - 9 (srov. dále). Proto byl pojat do výběru kromě slovníku jednotlivých druhů morfémů především morfematically retrográdní slovník, který slouží jako opěrný a výchozí materiál. V původních sestavách zpracovaných pomocí počítače jsou sice vždy u každého morfému uvedena všechna slova, v nichž se vyskytuje, ale pro publikaci bylo nutné pro značný rozsah tyto údaje vypustit a spokojit se výčtem morfémů a jejich variant. Kromě toho má morfematically retrográdní slovník nespornou důležitost sám o sobě. Zatím však byl zpracován - pokud je nám známo - pouze jediný morfematically členěný, ne však retrográdně uspořádaný slovník, a to pro ruštinu ("Russian Derivational Dictionary", který zpracoval na kalifornské universitě v Los Angeles /USA/ prof. D.S. Worth s kolektivem).

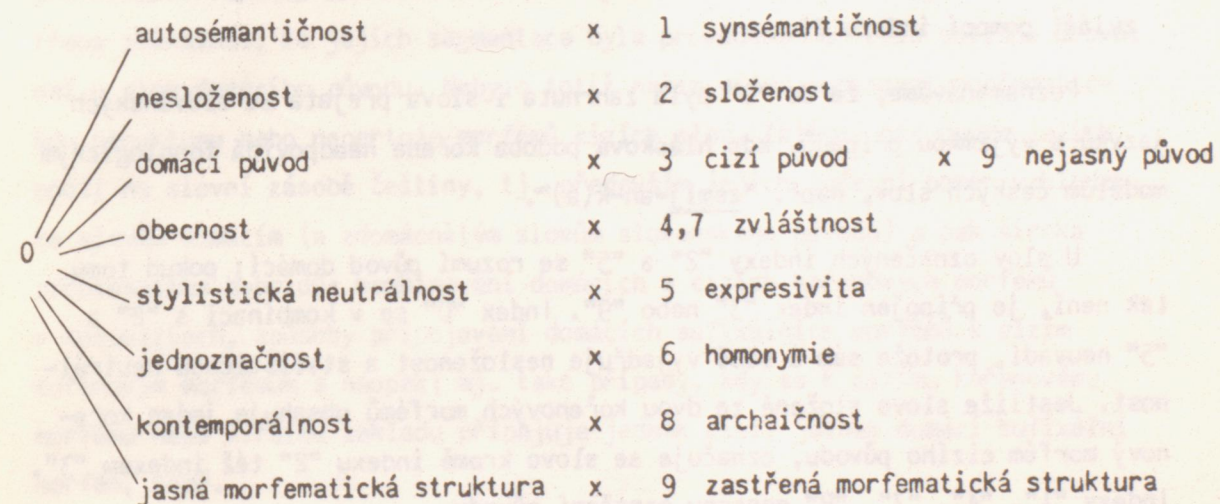
Práce by měla sloužit nejen teoretickým jazykovědným cílům, ale i širokému okruhu uživatelů, zejména v oboru informatiky.

2. KOMENTÁŘ K RETROGRÁDNÍMU MORFEMATICKÉMU SLOVNÍKU ČEŠTINY

Všechna slova jsou označena alespoň jedním, případně i více číselnými indexy 0 - 9 :

- 0 ... slova autosémantická domácího původu
- 1 ... slova synsémantická
- 2 ... slova složená z více kořenových morfémů
- 3 ... slova autosémantická cizího původu (přejatá)
- 4 ... vlastní jména
- 5 ... slova expresivní povahy
- 6 ... označuje jednak homonymii kořenových morfémů, jednak slov
- 7 ... eponyma (zobecnělá slova odvozená od vlastních jmen)
- 8 ... slova archaická
- 9 ... slova nejásného původu, resp. s nejasnou morfematically strukturou

Schéma vztahů číselných indexů

Číselná charakteristika "0"

Jak vidno ze schematického znázornění, centrální postavení má index 0. Zahrnuje čtyři kontrénní a tři doplňkové příznaky, kterými se liší od ostatních číselných indexů.

Zahrnuje:

- současnou slovní zásobu
(archaická je vydělena zvlášť pomocí indexu 8);
- autosémantických slov
(synsémantika jsou vydělena zvlášť pomocí indexu 1);
- domácího původu
(slova cizího původu jsou vydělena zvlášť pomocí indexu 3, slova nejasného původu, příp. se zastřenou morfemickou strukturou jsou vydělena zvlášť pomocí indexu 9);
- stylisticky neutrálních
(slova expresivního zabarvení jsou vydělena zvlášť pomocí indexu 5);
- nesložených
(kompozita jsou vydělena zvlášť pomocí indexu 2);
- obecných
(vlastní jména jsou vydělena zvlášť pomocí indexu 4, eponyma jsou vydělena zvlášť pomocí indexu 7).

Poznamenáváme, že do "0" byla zahrnuta i slova přejatá ze slovanských jazyků s výjimkou případů, kde hlásková podoba kořene neodpovídá fonologickým modelům českých slov, např. "zemlj-an-k(a)".

U slov označených indexy "2" a "5" se rozumí původ domácí; pokud tomu tak není, je připojen index "3" nebo "9". Index "0" se v kombinaci s "2" a "5" neuvádí, protože sám o sobě vyjadřuje nesloženost a stylistickou neutrálnost. Jestliže slovo složené ze dvou kořenových morfémů obsahuje jeden kořenový morfém cizího původu, označuje se slovo kromě indexu "2" též indexem "3". Indexy "1", "4", "7", "8" nenesou označení původu.

Číselná charakteristika "1"

zahrnuje slova synsémantická, tedy neohebná. Většinou jsou morfemicky nečlenitelná. Mají-li zájmena významový kořen, označují se "0"; např.

"0 víc-er-o x 1 kolik-er-o". Členíme pouze v případech, kdy lze u nich vydělit kořenový morfém, který vystupuje také v autosémantických slovech, např. "vid-a". Je to soubor nepočtený a svým postavením ve slovní zásobě okrajový.

Číselná charakteristika "2"

zahrnuje kompozita, složená ze dvou nebo více kořenových morfémů. U složených slov domácího původu byla segmentace prováděna důsledně, včetně vydělování spojovacích vokálů (rovněž tak u hybridních kompozit, složených z jednoho kořenového morfému cizího a jednoho domácího), kdežto u složených slov přejatých spojovací vokály vydělovány nebyly jednak vzhledem k celkové tendenci nezabývat se detailně strukturou slov cizího původu (srov. ad "3"), jednak z technických důvodů - jsou vesměs delší než složená slova domácí a délka řádku je omezena. Výjimku tvořily případy, kdy vydělením spojovacího vokálu se odlišovaly různé významy, např. "aut-o-sluz-b-a" x "auto-gram".

Číselná charakteristika "3"

Pro získání celkového obrazu používané slovní zásoby byla do Retrográdního morfemického slovníku češtiny zařazena i slova přejatá. Je však třeba zdůraznit, že jejich segmentace byla prováděna na zcela odlišné úrovni než u slov domácího původu. Nebylo totiž naším cílem popisovat morfemickou strukturu nebo repertoár morfémů cizích slov. Zajímá nás pouze jejich podíl na slovní zásobě češtiny, tj. především jejich početní poměr vzhledem ke slovům domácím (a zdomácnělým slovům slovanského původu) a pak široká problematika hybridů: kombinování domácích a cizích kořenových morfémů v kompozitech, způsoby připojování domácích sufixálních morfémů k cizím kořenovým morfémům a naopak; mj. také případy, kdy se k cizímu kořenovému morfému nebo širšímu základu připojuje jednak cizí, jednak domácí sufixální morfém, např.

de-dik-ac-e

-ová-n-í

nebo prefixální morfém, např.

anti-fašist-ic-k-ý

proti-

aj.

Z těchto východisek vplynuly pak zvláštnosti způsobu členění přejatých slov. Považujeme za vhodné uvést alespoň tyto:

1. kořenové morfémy nemohly být v některých případech segmentovány ad minimum

a) aby se zamezilo vzniku homonymie (srov. komentář k "6");

b) velké potíže působí nová pravopisná úprava;

především psaním "z" místo původního "s" dochází ke zkreslení hláskové podoby cizího kořenového morfému - převážně jde o latinské kořenové morfémy.

Např. po oddělení prefixálních morfémů u slov

in-	-ac-e
	-ZULT-
re-	-át

podoba "-ZULT-" by se příliš vzdalovala odpovídajícímu latinskému kořenovému morfému "-SALT-" objevujícímu se v původní podobě např. ve slově "salt-o".

Podobně:

ex-kurs	in-	zer-c-e
ale ex-kurz-e	de-	aj.

V těchto případech jsme neoddělovali prefixální morfémy morfematickým švem vůbec, nebo jen závorkováním (srov. dále);

c) vydělování prefixálních morfémů u slov přejatých naráží na různá úskalí:

ca) několikrát už zmíněný vznik homonymie, např.

/per/	
/kon/	CEP-c-e (na rozdíl od cep, cep-ín)
/re/	

- proto v těchto případech opět používáme závorkování;

cb) někdy dochází ke splývání prefixálního morfému s kořenovým, takže prefixální morfém nevydělujeme samostatně, např.

afin-ac-e
rafin-ac-e (vlastně re-afin-ac-e)

Podobně:

akces-ist-a
ale re-ces-ist-a;

cc) někdy vystupuje prefixální morfém v neúplné podobě, např.

ko-	místo	kon-	...	/ko/labor-ant
su-	místo	sub-	...	/su/poz-ic-e

nebo jeho poslední hláska v pozici tzv. morfematického uzlu je přiřazena ke kořenovému morfému, např.

/tran/spir-ac-e

- v těchto případech opět vesměs užíváme závorkování;

cd) pokud jde o prefixální morfémy ve slovech přejatých z angličtiny, většinou se neoddělovaly, např. slovo "ofsajd" nebylo členěno; oddělovaly se jen kořenové morfémy u kompozit ve známých termínech, např.

fore-hand

back-hand.

2. U nesklonných slov přejatých typu "plisé", "pyré" rozhodovala o vydělení koncového -é skutečnost, zda existují odvozeniny, např.

plis-é, protože existuje plis-ovat,

ale "pyré" nesegmentováno.

Číselná charakteristika "4"

Byla sem zahrnuta česká křestní jména a nejužívanější geografické minimum.

Číselná charakteristika "5"

zahrnuje výběr nejužívanějších slov označených ve Slovníku spisovného jazyka českého jako expresivní, nářeční, onomatopoická, argotická, domácká, pejorativní, lidová, mazlivá, nespisovná, slangová, vulgární.

Základním problémem bylo rozhodování nejen o tom, která slova zařadit, ale také o tom, do jaké míry uvádět varianty

- a) domácích kořenových morfémů, např.
 čich, čmuch, čuch
 chmur-, -šmur-, -šmour-
 klov-, klob-, klof-
- b) cizích kořenových morfémů, např.
 fach, foch
 raket-a, rachejtl-e
- c) sufixálních morfémů, a to nejen pejorativních, např. "-and-a", "-ajzn-a", ale i deminutivních, např.
 běl-oun-k-ý
 běl-ouč-k-ý
 nebo nespisovných, např. svět-ýl-k-o (x "-él-k-o")
 přad-ýn-k-o (x "-én-k-o")
- d) prefixálních morfémů nespisovných a spisovných, např.
 ode-vř-í-t, ote-vř-í-t
 vej-klad, vý-klad

Číselná charakteristika "6"

Index "6" se svým charakterem vymyká ze soustavy číselných indexů 1-9. Slouží totiž především k označení homonymních kořenových morfémů (srov. dále případy ad I); jako charakteristika homonymie, resp. polysémie celého slova vystupuje méně často (srov. dále případy ad II). Proto byla meritorně i terminologicky složitá problematika homonymie a polysémie podchycena formou určité klasifikace, vyplývající z potřeb utřídění materiálu.

Indexem "6" byla tedy označována

I. homonymie kořenových morfémů (ve smyslu stejný výraz pro několik různých významů)

- a) oba kořenové morfémy jsou domácího původu, spisovné, např.

0,6 bud-i-t	nebo	0,6 po-mát-nou-t
0,6 bud-ova-t		0,6 mát-i
		0,6 mát-a (peprná)
		0,6 ná-mát-k-ou (hmat)

- b) oba kořenové morfémy jsou domácího původu, jeden je spisovný, druhý nespisovný, např.

0,6 líz-a-t
5,6 za-líz-a-t (spis. za-léz-a-t)

nebo

0,6 za-týk-a-t
5,6 za-týk-a-t (spis. za-ték-a-t)

- c) jeden kořenový morfém je domácí, druhý přejatý (tzv. hybridní homonyma), např.

0,6 rol-e (rolník)
3,6 rol-e (divadelní úloha)

- d) jeden kořenový morfém patří vlastnímu jménu, druhý obecnému, přičemž mezi nimi neexistuje vzájemná souvislost, např.

4,6 Malt-a
3,6 malt-a

nebo

4,6 Slov-ák	4,6 Otav-a
0,6 slov-o	0,6 otav-a

Jiná situace je např. u vlastních jmen a obecných jmen, která významově souvisí, např. "Chod" a "chod-it" (po hranici), proto se "6" neoznačuje;

- e) citoslovce a kořenový morfém expresivně zabarveného slova, např.

1,6 drc
5,6 drc (zip)

nebo

1,6 kukuč
5,6 kukuč (pohled)

11. homonymie, resp. polysémie celého slova

- a) obě užití jsou spisovná, např.
 0,6 zá-sad-a (princip)
 0,6 zá-sad-a (opak kyseliny)
- b) jedno užití je spisovné, druhé nespisovné, např.
 0,6 kač-k-a (kačena)
 5,6 kač-k-a (koruna)
- nebo
 0,6 kap-a-t (téc-i)
 5,6 kap-a-t (zemřít)
- c) jedno užití neživotné, druhé životné
 0,6 kohout-ek
 0,6 kohout-ek
- nebo
 0,6 jezd-ec
 0,6 jezd-ec
- nebo
 0,6 kandid-át-k-a (žena)
 0,6 kandid-át-k-a (listina)
- d) některé typy dvojic sloves reflexivních a nereflexivních, např.
 0,6 práti (prádlo)
 0,6 práti (se)

Částice se, si totiž nemohla být z technických důvodů (abecední zpětné řazení, omezená délka řádku) u reflexivních sloves uváděna.

Indexem "6" nebyla označována

- 1) homosémie kořenových morfémů, tj. případy, kdy týž význam je vyjádřen různými výrazy (které se navzájem doplňují jako kombinatorické varianty)

- a) oba kořenové morfémy jsou spisovné, např.

lomož, hlomož
 hrouž-i-t, hříž-i-t
 přaz-k-a, přez-k-a

- b) jeden kořenový morfém je spisovný, druhý nespisovný, např.

kýv-a-t, kejv-a-t
 koléb-k-a, kolíb-k-a
 vous-y, fous-y

- c) oba kořenové morfémy jsou cizího původu, jeden má původní, druhý zčeštěnou podobu, např.

fals-i-fik-ova-t, falš-ova-t

- d) kořenové morfémy mohou být rozlišeny ze stylistického hlediska, např.

hlas (neutrální)
 hles (archaický)
 halas (expresivní)

- e) velmi časté jsou různé řady onomatopoických kořenových morfémů, např.

knič-e-t	nebo	fič-e-t
kňuč-e-t		fuč-e-t
kník-a-t		frč-e-t
kňour-a-t		frn-ě-t

- f) často se také vyskytují případy dvou nebo více expresivních kořenových morfémů různých hláskových podob, např.

pac-k-a, prac-k-a
 šmouh-a, čmouh-a

- 2) "6" neoznačujeme homonymii některého z kořenových morfémů ve složeném slově, např.

0,6 vod-i-č ale: 2 pol-o-vod-i-č
 0,6 vod-a

- 3) "6" neoznačujeme cizí a domácí kořenové morfémy, které mají nejen stejnou podobu, ale i stejný význam, např.
nov-um; nov-ý
- 4) "6" neoznačujeme ani kořeny s dvěma variantními slovesnými tematy, např.

čn - ě t
- í t

PROBLEMATICKÉ

je označování homonymie u kořenových morfémů, pocházejících z jednoho původního kořene, jehož významy se však oddálily a osamostatnily. Indexem "6" tu označujeme případy typu:

- a) 0,6 tráv-a (i když je kořen vlastně týž)
0,6 tráv-i-t
- b) 0,6 hled-ě-t
0,6 hled-a-t

Indexem "6" neoznačujeme tam, kde se odvozeniny prolínají, např.:

líb-i-t, líb-a-t, ale po-líb-i-t

U slov přejatých, kde nebylo cílem práce precizně vymezovat podobu cizích (převážně latinských) kořenových morfémů, jsme se snažili vyhnout vzniku homonymních kořenových morfémů a omezit tak, pokud to bylo možné, zvyšování jejich počtu. Některá přejatá slova nebyla proto úmyslně segmentována až na potenciálně minimální kořenový morfém, např.

maket-a

(neodděleno "-et-", abychom se vyhnuli homonymii s kořenovým morfémem "mak-a-t") nebo

valid-it-a

(neodděleno "-id-", abychom se vyhnuli homonymii s kořenovým morfémem "val-i-t").

Jindy jsme ze stejných důvodů užili závorkování (většinou pro případy splývání předponového morfému s kořenovým), např.

/re/

/se/ PAR-ac-e

/kom/

(abychom se vyhnuli homonymii s kořenovým morfémem "par-n-i").

Ojedinele bylo užito závorkování u domácích kořenových morfémů, např.

střev/íc/ (stč. třěví)

(aby nevznikla homonymie s kořenovým morfémem "střev-o").

Číselná charakteristika "7"

zahrnuje eponyma, tj. zobecnělá slova odvozená od vlastních jmen, např. "rentgen", "morseovka".

Číselná charakteristika "8"

zahrnuje omezený výběr ze slov, označených ve Slovníku spisovného jazyka českého jako zastaralá, knižní.

Číselná charakteristika "9"

zahrnuje slova různým způsobem defektní. Jejich společným znakem je obtížné rozčlenění na morfémy, zvláště pak vydělení kořenového morfému. Jeho hlásková podoba bývá netypická, často se vyskytují delší, dvouslabičné kořenové morfémy.

Lze je zhruba rozdělit do těchto skupin:

- a) slova, u nichž nelze určit, zda jsou původu domácího nebo cizího, např. "koblih-a", nebo je možné rozhodovat o jejich původu jen přibližně, např. "kurděj-e" souvisí patrně s německým "Skorbut";
- b) slova vyskytující se jen v české slovní zásobě, u nichž je obtížné stanovit podobu kořenového morfému, např. "oškliv-ý";

- c) Preslovo názvosloví z oblasti fauny a flory, které vytvářel buď sám (např. slovo "rašelin-a"), nebo z výpůjček, převážně ze slovanských jazyků, např. "chaluh-a" (ze srbochorvátštiny), "orobíneč" (z ruštiny).

Závěrem ještě několik poznámek k technické úpravě:

- 1) Pokud je slovo označeno dvěma (ojediněle též třemi) číselnými indexy, stojí na prvním místě
 - a) hlavní charakteristika, tj. původu (0, 3, event. 9), jde-li o slova autosémantická,
 - b) 4, 7, jde-li o vlastní jména nebo eponyma,
 - c) 8, jde-li o archaismy,
 - d) 1, jde-li o synsémantika.

Výhradně doplňková charakteristika je "6"; stojí vždy na druhém místě. Indexy "2" a "5" mohou stát samostatně, jde-li o slovo domácí, u přejetých stojí až na druhém místě za "3".

- 2) Závorkováním (lomenými závorkami) bylo označováno potenciální splývání prefixálních nebo sufixálních morfémů (např. "/o/sob-a", "prav/d/-a") s morfémem kořenovým. U složených sufixálních morfémů rozlišujeme funkční a prázdné rozšiřující elementy tak, že funkční rozšiřující elementy oddělujeme, prázdné rozšiřující elementy píšeme dohromady s jaderným morfémem, tedy např.

bíd- <u>n</u> -ic-e	x	ves- <u>n</u> -ic-e
funkční rozšiřující element		prázdný rozšiřující element

Závorkování jsme zde neužívali z technických důvodů (délka řádku je omezena a složené sufixální morfémy jsou vysoce frekventované, kdežto počet splývání u kořenových morfémů není četný, takže je u nich závorkování únosné).

- 3) U infinitivů sloves se řadilo podle zastaralé koncovky "-ti" místo novější "-t" proto, aby nebyla jednodušší výčtu sloves rušena substantivy zakončenými na "-t", např. "hmat", "plat" aj. Takto se v celém bloku sloves objevují pouze tři substantiva "máti", "pramáti" a expresivní "tati".

- 4) Z technických důvodů (omezenost délky řádku, automatické zpětné abecední řazení) nebylo možné uvádět částice "se", "si" u reflexivních sloves. Pokud to bylo nutné, byly dvojice reflexivní + nereflexivní sloveso označeny "6" (srov. ad "6").

- 5) Do slovníku je zahrnuto též několik výrazů "kategorie stavu" typu "řád", "nerád", "milerád" (jen v masc.).

3. KOMENTÁŘ K TEORETICKÉ KONCEPCI MORFÉMOVÉ ANALÝZY A SEZNAMŮ MORFÉMŮ

K morfémové analýze se vesměs přistupovalo a stále přistupuje z pozic obecně teoretických, kdežto postup rozboru pro konkrétní jazyk se soustavně a explicitně (kromě prací amerických deskriptivistů) nerozpracovával. Existuje mnoho teoretických definic morfému, ale metodika vymezování konkrétních morfémů je specifická problematika, dosud opomíjená. Narážíme tu na četná úskalí: hlavním problémem je dosáhnout j e d n o z n a č n é s e g m e n t a c e morfémů. Právě při vymezování hranic mezi nimi se ocítáme na půdě potenciálnosti. V případech, kdy při identifikaci morfémů dochází ke kolísání, kdy se rozhodujeme mezi několika možnostmi členění, se projevuje určitá vágnost jazykového systému, kterou lze vyjádřit jako míru nejistoty rozhodování.

Koncepce morfémové analýzy češtiny vypracovaná autorkou a použitá pro vydělování morfémů v této práci je založena na současném respektování hlediska významového i výrazového, opírá se metodologicky o princip opakovatelnosti jako výchozí kritérium analýzy a usiluje do jisté míry o nezávislost na postupu analýzy slovtvorné.

Základní kritérium - princip opakovatelnosti - vyplývá z faktu opakování určitých prvků v daném jazykovém souboru. Toto kritérium se objevuje v různých podobách a pod různými termíny ve všech moderních teoriích morfémové analýzy od amerických deskriptivistů, pro které je vlastně jakýmsi nepřímým sémantickým kritériem, přes tzv. maticovou metodu až po množinoteoretické koncepce, kde vystupuje jako tzv. konstrukční kritérium.

V první části se zaměřím na problémy vymezení k o ř e n o v ý c h m o r f é m ů.

Při identifikaci kořenového morfému aplikujeme nejprve princip opakovatelnosti v tom smyslu, že především zjistíme, zdali se útvar, který se jeví jako kořenový morfém, opakuje i v jiných slovech daného jazyka, v našem případě českého.

Musíme přitom rozlišovat:

- a) výskyt útvarů se stejnou významovou platností a stejnou hláskovou podobou, např. "med", "med-ový";
- b) výskyt útvarů spjatých stejnou významovou platností, jejichž hlásková podoba se však v menší nebo větší míře liší, např. "knih-a", "kniž-n-í"; "kouř", "kuř-ák" (stále však tu jde o opakování, třebaže s alternací hláskové podoby kořenového morfému). Zahrnujeme sem i supletivní kořenové morfémy, např. "vz-ít", "ber-e" (chápeme je jako zvláštní případy se stejnou významovou platností, ale bez opakování v plánu výrazovém).

Z toho vyplývá, že kořenový morfém lze vydělit, existuje-li v daném jazyce alespoň ještě jedno slovo s kořenovým morfémem vyhovujícím případům ad a) nebo ad b).

Ale kořenový morfém můžeme vyčlenit i v některých případech, kdy se nemůžeme opřít o fakt opakovatelnosti kořene, a to zejména tehdy, jestliže můžeme ostatní části slova identifikovat z hlediska významového a výrazového jako morfémy afixální. V takovém případě můžeme vyčlenit zbývající část slova jako kořenový morfém tzv. zbytkový, reziduální. Tak např. v slově "malina" můžeme vydělit reziduální kořen "mal-" na základě analogie se slovy "ostruž-in(a)", "jeřáb-in(a)", odvozenými podle téhož modelu pomocí dvoj-morfémového sufixálního formantu "-in(a)"; vycházíme zde tedy z opakovatelnosti tohoto formantu, složeného ze slovtvorného sufixu a flexivního sufixu v dané řadě slov. (V Retrográdním morfematickém slovníku češtiny bylo u některých slov tohoto typu užito závorkování, abychom se vyhnuli homonymii s jiným kořenovým morfémem, např. právě u slova "mal/in/-a", abychom odlišili od "mal-ý").

Další potíže při segmentaci vznikají působením procesů deetymologizace a perintegrace na morfematickou strukturu slov. Deetymologizace vede někdy až k úplné ztrátě povědomí o členitosti slova; perintegrace - druhotné rozložení morfémového materiálu uvnitř slova - vede ke změně členění.

Pro takovéto případy bylo nutno formulovat určité zásady členění, aby se při identifikaci kořenových morfémů postupovalo jednotně. V podstatě šlo o dva okruhy otázek:

- a) samostatné vydělení prefixálních morfémů nebo jejich splnutí s kořenovým morfémem,
 b) samostatné vydělení sufixálních morfémů nebo jejich splnutí s kořenovým morfémem (popř. splnutí dvou sufixálních morfémů).

Probereme nejprve problémy perintegrace u p r e f i x á l n í c h morfémů ve spojení s kořenovými: máme-li kořenový morfém, který se nám jeví jako složený vzhledem k tomu, že jeho počáteční hláskové seskupení odpovídá hláskové podobě a často také významové platnosti nějakého prefixálního morfému, ověříme si, zda a) po oddělení prefixálního morfému má kořenový morfém jasnou významovou platnost, b) má významovou platnost nejasnou, spornou, popř. - jde-li o morfém reziduální - je jeho význam jen interpolován z významu vyššího celku.

V případech a) dostaneme sice po oddělení prefixálního morfému kořenový morfém s jasnou významovou platností, ale prefixální morfém s ním významově splnul, spojení obou morfémů se lexikalizovalo natolik, že samostatné vydělení prefixálního morfému je sporné. Budeme tu opět aplikovat kritérium opakovatelnosti, a to tak, že prefixální morfém oddělíme jako samostatný tehdy, existuje-li v současné slovní zásobě aspoň jedno slovo s významově stejným kořenovým morfémem, nebo také bez prefixálních morfémů, např.

do-vol-e-n-á, protože existuje vy-vol-i-t
 s-vol-i-t
 vol-b-a ...
 s-práv-n-ý, protože existuje bez-práv-n-ý
 své-práv-n-ý
 práv-o ...

Většinou se však setkáváme s případy b), tj. kdy kořenový morfém zbylý po oddělení morfému prefixálního je nějakým způsobem defektní, jen vázaný, popř. pouze reziduální, identifikovatelný leda etymologicky; při jeho vydělení se můžeme opět opřít o fakt jeho zařazení do množiny slov, která k takto vydělenému kořenovému morfému připojují alespoň ještě jeden další prefixální morfém, např.

/zá/sob-a, protože existuje /o/sob-a
 /pů/sob-i-t ...

(V Retrográdním morfematickém slovníku češtiny bylo užito závorkování, abychom se vyhnuli homonymii s kořenovým morfémem "sob" - zvíře).

Tato zásada platí i pro případy, kdy kořenový morfém hláskově alternuje, vyskytuje se v různých podobách, např.

na-dš-e-n-í, protože existuje pro-dch-nu-t
 vý-dech ...

V některých z případů, kdy se vydělený kořenový morfém jeví jako reziduální, můžeme prefixální morfém vyčlenit na základě jeho zařazení do množiny analogicky strukturovaných slov se stejným prefixálním morfémem, jejichž kořenový morfém má jasnou významovou platnost, např.

po-šet-i-l-ý, protože existuje po-bloud-i-l-ý
 po-blázn-ě-n-ý
 po-trh-l-ý ...

Poněkud zvláštní postavení zaujímá prefixální morfém "ob-" připojovaný ke kořenovým morfémům začínajícím souhláskou v, kde dochází k odsunutí v, např.

ob + vléc-i /ob/léc-i
 /ob/lek
 ob + vin-ou-t /ob/in-a-dl-o
 ob + vrat /ob/rat ...

Je třeba zdůraznit, že i když morfémovou analýzu nelze zásadně směřovat s analýzou etymologickou, ani nelze morfémovou analýzu o analýzu etymologickou opírat, výsledek analýzy morfémové se v některých případech kryje s výsledkem analýzy etymologické, třebaže jejich metodika je odlišná.

Splývání s u f i x á l n í c h morfémů s primárním kořenem (srov. také např. pojem tzv. "rozšíření kořene") se týká většinou tzv. starých přípon, jako jsou "-v-", "-n-", "-t-" aj. (např. "stav", "stan", "stat-ek") nebo některých ojedinělých, většinou archaických sufixálních morfémů, např. "-zeň" ve slově "bázeň". Někdy však dochází i ke splývání frekventovaných sufixálních morfémů, např. "-ek" ve slově "svědek", kde vlastně jde o splývání z obou stran kořenového morfému "-věd-", protože pro odvozeniny je

základem celé slovo "svědek", srov. "svědectví", "vysvědčení" atd. (V Retrográdním morfematickém slovníku češtiny jsme tzv. staré přípony neoddělovali, frekventované - např. zmíněné "-ek" závorkovali, tedy např. "/s/věd/ek/).

Odstupňovaný vztah sufixálních morfémů ke kořenovým můžeme ilustrovat na příkladu sufixálního dvojmorfémového formantu "-ic(e)":

páv-ic(e) - zde je hranice obou morfémů ostrá, "-ic(e)" má jasnou funkci přechylovací;

směs-ic(e) - hranice je též ostrá, ale "-ic(e)" zde má funkci pouze zařazovací, je vlastně redundantní;

lav-ic(e) - zde už pozorujeme značnou míru lexikalizace, vedení hranice mezi oběma morfémy lze však opřít o existenci slova "láv-k(a)";

ul/ic/(e) - dochází k splynutí obou morfémů.

Pro případy kořenových morfémů, kdy sousedící s ním morfémy, buď prefixální, nebo sufixální, ztratily svou významově funkční samostatnost a splývají s kořenovým morfémem natolik, že jejich vzájemné vymezení je sporné, zavádíme tu pojmy tzv. jaderného kořenového morfému a tzv. rozšiřujících elementů. Např. kořenový morfém "-věd-" bude jaderným morfémem pro paralelní významové řady: u základní řady "věd-a", "věd-ě-t", "do-věd-ě-t" ... se k němu nebude připojovat žádný rozšiřující element; u významové řady "/s/věd/č/-i-t", "do-/s/věd/č/-i-t", "pře-/s/věd/č/-i-t" ... se k jadernému morfému "-věd-" připojuje zleva rozšiřující element "s-", zprava "-č-", kdežto "do-", "pře-" jsou samostatné prefixální morfémy.

Podle způsobu segmentace z hlediska významové platnosti rozeznáváme jaderné kořenové morfémy jednak identifikované (typu "-věd-"), které dovedeme identifikovat s odpovídajícími kořenovými morfémy v jiných slovech, jednak reziduální (typu "-šet-" ve slově "po-šet-i-l-ý"), u nichž význam pouze rekonstruujeme - opíráme se o fakt, že jeden nebo oba sousední morfémy jsou opakovatelné a jaderný kořenový morfém nám po jejich oddělení zbude, nemůže však vystupovat samostatně.

Ještě je třeba zmínit se o potížích, vznikajících překrýváním hlásek při styku dvou morfémů, z nichž jeden končí a druhý začíná stejnou (nebo foneticky blízkou) hláskou. Dochází pak k tomu, že jedna hláska je součástí obou morfémů; pro takovou pozici se užívá termínu morfémový uzel, např.

kup-ěc-tv(í)

Závěrem považujeme za nutné zdůraznit, že cílem práce bylo podat výčet výhradně domácích kořenových morfémů (nikoli cizích, přejatých) a z celkové domácí slovní zásoby bylo ještě nutné vydělit expresivní, zastaralé apod. V Retrográdním morfematickém slovníku češtiny se tedy uvádí repertoár kořenových morfémů slov označených charakteristikou "0".

V druhé části přejdeme k problémům identifikace některých su-⁺fixálních morfémů. V podstatě jde o řešení otázky, zda a jak členit tzv. "složené" sufixální morfémy. Podobně jako u složených kořenových morfémů užíváme i zde označení "jaderný morfém" a "rozšiřující elementy". Rozdíl v charakteru rozšiřujících elementů u složených kořenových a složených sufixálních morfémů spočívá v tom, že u složených kořenových morfémů jsou rozšiřující elementy s jaderným morfémem pevně významově spjaty, kdežto vztah mezi rozšiřujícími elementy a jaderným morfémem u složených sufixálních morfémů je volnější; významová platnost složeného sufixálního morfému je zpravidla dána jeho jaderným morfémem, rozšiřující elementy tu nevystupují jako konstituenty celkového významu morfému.

Po identifikaci morfémů v slově nám někdy "zbudou" takové elementy, které mohou být považovány buď za samostatné morfémy, nebo za rozšiřující elementy sousedních morfémů, jejich postavení není jednoznačné. Některé z nich mají pouze výrazovou realizaci, významově jsou prázdné, některé zase mohou mít určitou strukturní funkci, popř. klasifikační funkci: jde např. o spojovací vokál v kompozitech ("střed-o-čes-k-ý"), kde "-o-" mezi kořenovými morfémy signalizuje jejich sjednocení, nebo o tematický vokál slovesný, jehož pomocí se rozlišuje třídní příslušnost slovesa; často mívá i rozmanité další funkce, např.

+

Problémy vydělování prefixálních morfémů byly probrány v souvislosti s kořenovými (srov. zde s. 19 - 20).

- a) někdy rozlišuje význam slova:
 "děl-a-t" x "děl-i-t";
- b) někdy rozlišuje význam konkrétní od abstraktního:
 "hloub-a-t" (přemýšlet) x "hloub-i-t" (jámu);
- c) někdy jde o rozlišení stylistické:
 "mysl-e-t" (neutrální) x "mysl-i-t" (archaické);
- d) časté jsou i dvojice bez významového rozlišení:
 čp-ě-t, čp-í-t; hřm-ě-t, hřm-í-t; krabat-ě-t, krabat-i-t,
 atd.

Abychom mohli popsat hloubkovou strukturu sufixálních morfémů, rozdělíme si rozšiřující elementy na funkční, mající určitý vztah k významu, a prázdné, nemající takový vztah. Např. u slova "modl-i-t-b-(a)" bude "-i-" funkční rozšiřující element (jde o slovesné téma) a "-t-" prázdný rozšiřující element.

Tzv. složené sufixální morfémy jsou tedy se základní podobou sufixálního morfému zcela shodné významově, ale liší se svým hláskovým složením tak, že jaderná část zvukového komplexu takového sufixálního morfému se nemění, ale jen rozšiřuje vpředu (zleva) buď o funkční, nebo o prázdné rozšiřující elementy. Hodnotíme je jako složené na pozadí jaderného sufixálního morfému se stejnou funkcí.

Uvedme nejprve příklady s u b s t a n t i v n í c h složených sufixálních morfémů. Repertoár rozšiřujících elementů není příliš široký; příklady můžeme zhruba roztrdit do těchto hlavních typů:

A) Prázdné rozšiřující elementy jsou jednak vokalické, např. "-o-" v "-ob(a)" ... "běl-ob(a)" na rozdíl od "-b(a)" ve slově "služ-b(a)" atd., jednak konsonantické, např. "-n-" v "-nic(e)" ... "ves-nic(e)" na rozdíl od "-ic(e)" ve slově "páv-ic(e)" nebo "-k-" v "-kyn(ě)" ... "lov-kyn(ě)" na rozdíl od "-yn(ě)" ve slově "boh-yn(ě)".

B) Funkční rozšiřující elementy se vyskytují u slov majících z hlediska slovtvorného alternativní motivaci. Z hlediska morfémové analýzy (která nemůže operovat argumenty z oblasti slovtvorby) chápeme funkční

rozšiřující elementy jako průnik bezprostředních složek při postupu progresivním a regresivním, např.

Od prázdných rozšiřujících elementů rozlišíme funkční rozšiřující elementy porovnáním, zda daný hláskový úsek (např. "-n-", "-ov-"), který by mohl fungovat jako samostatný morfém, se skutečně objevuje v příslušné třídě morfémů, např. adjektivních.

Např.: existuje adjektivum "piv-n-í", tedy "-n-" ve slově "piv-n-ic-e" je funkční rozšiřující element, kdežto neexistuje adjektivum* "ves-n-í", tedy "-n-" ve slově "ves-n-ic-e" je prázdný rozšiřující element. (V Retrogradním morfematickém slovníku češtiny jsme graficky rozlišovali funkční rozšiřující element a prázdný rozšiřující element tak, že funkční rozšiřující elementy byly normálně oddělovány, kdežto prázdné rozšiřující elementy se psaly dohromady s příslušným jaderným sufixálním morfémem, např. "piv-n-ic-e", ale "ves-nic-e". Závorkování se neužívalo z technických důvodů - složené sufixální morfémy jsou četné, délka řádku je omezena).

Uvedeme si podrobněji zásady, kdy vydělujeme "-n-" (příp. "-l-") jako funkční rozšiřující element:

- a) existuje-li odpovídající adjektivum na "-n(y)", "-n(í)", např.

bíd-n-y, bíd-n-ic-e

boč-n-í, boč-n-ic-e

včetně případů pohyblivého -e-, např.

zd-ě-n-y, zd-n-ic-e

tlumoč-e-n-y, tlumoč-n-ic-e;

- b) existuje-li odpovídající substantivum s -n-ovým sufixálním morfémem, např.

stud-n-a, stud-n-ic-e

věz-eň, věz-n-ic-e

vá-n-í, vá-n-ic-e;

c) existuje-li odpovídající adverbium s n-ovým sufixálním morfém, např.

ná-sled-ov-n-ě, ná-sled-ov-n-ic-e
vrouc-n-ě, vrouc-n-ost;

d) u kompozit, ke n-ové adjektivum existuje jen pro druhý kořenový morfém, např.

cukr-o-var-n-ík, protože existuje
var-n-ý

Zbývá ještě ujasnit si, jak rozhodnout, zda jde o funkční rozšiřující element jaderného morfému, nebo zda jde o samostatný morfém. Jde o to, že některý sufixální morfém za určitých podmínek ztrácí svou samostatnost a stává se rozšiřujícím elementem jiného jaderného morfému. Bývají to nejčastěji adjektivní morfémy "-n-", "-l-", "-ov-", ale i jiné. Tak např. ve slově "vepř-ov(ý)" vystupuje "ov-" jako samostatný adjektivní morfém, ale ve slově "vepř-ov-ic(e)" se stává funkčním rozšiřujícím elementem jaderného morfému "ic(e)". Někdy se jaderný morfém rozšiřuje i o dva elementy, např. ve slově "šach-ov-n-ic(e)". (Protože "-n-" je zde prázdný rozšiřující element, píšeme ve slovníku "šach-ov-nic-e").

Jako funkční rozšiřující elementy vystupují často také slovesná témata, např.

u-kaz-a-tel škrab-á-tk-o
uč-i-tel děl-i-tk-o

V některých případech supluje "-á-" za tematický vokál "-e-", např.

drž-á-tk-o
drž-e-t

U názvů nástrojů je vydělování tematického vokálu rozlišujícím znakem oproti názvům mládat, kde členění probíhá jinak: dominantní je deminutivní jaderný morfém "k(o)", rozšířený o funkční rozšiřující element "át", např.

holoub-át-k-o
kuř-át-k-o,

kdežto u názvů nástrojů je dominantní jaderný morfém "tk(o)".

K odlišnému členění dochází též u případů typu

běl-i-č-k-a (běl-i-t, běl-i-č)

na rozdíl od deminutivního

běl-i-č-k-a (běl-ic-e)

Podobně

ovč-ač-k-a (ovč-ák), ale

hlíd-a-č-k-a (hlíd-a-č)

Důsledné vydělování tematického vokálu (nejen u sloves, ale i v odvozeninách) jsme považovali za jeden ze základních momentů zachycení hloubkové struktury. Mj. se nám tak seskupují desubstantiva (příp. deadjektiva) na straně jedné a deverbativa na straně druhé. Rozlišujeme tak případy

za-j-a-t-ec x boh-at-ec
vlas-at-ec
čes-á-č x chlup-áč

Poněkud zvláštní postavení zaujímají složené deminutivní morfémy. Můžeme je rozdělit do dvou hlavních typů:

a) morfémy, které se nám jeví jako složené z jaderného morfému (vesměs "-k(a)", nebo "-ek") a připojeného funkčního rozšiřujícího elementu, vzniklého z morfému vystupujícího jinde samostatně, např. "metl-ic-e" → "metl-ič-k-a", "kon-ík" → "kon-ič-ek" atd.;

b) morfémy složené z jaderného morfému a připojeného prázdného rozšiřujícího elementu, který nevznikl na pozadí nějakého morfému a nemá žádný vztah k významu. Např. u slov "mil-áč-ek", "mil-án-ek" můžeme užít rozšiřujícího elementu "áč-" nebo "án-" libovolně, aniž se poruší význam celého morfému.

Ještě pokud jde o složené sufixální morfémy "ár-n-a", "ír-n-a": tvoří se jimi jednak desubstantiva, např.

cukr-ár-n-a, kon-ír-n-a,

jednak deverbativa, např.

saz-ár-n-a, bal-ír-n-a,

avšak ani "-á-" ani "-í-" velmi často neodpovídají tematickým vokálům příslušných sloves (v případě deverbativ); proto nebyly nikde vydělovány.

U adjektiv jde v podstatě o tytéž problémy jako u substantiv. U složených adjektivních morfémů bývá jaderný morfém (např. "-t(ý)" nebo "-v(ý)" rozšířen:

- a) o funkční rozšiřující element -i-, -a-, který lze ztotožnit se slovesným tématem, např. "s-lož-i-t-ý", "tvoř-i-v-ý", "ne-do-čk-a-v-ý",
- b) o prázdný rozšiřující element -i-, -a-, např. "rozman-i-t-ý", "hněv-i-v-ý", "z-dlouh-a-v-ý",
- c) někdy o dva prázdné rozšiřující elementy, z nichž jedním bývá často "-l-", např. "peč-l-iv-ý", "cit-l-iv-ý"; rozlišujeme přitom:

pál-i-v-ý, ale

pal-č-i-v-ý,

štíp-a-v-ý, ale

štíp-l-a-v-ý

- d) někdy se objevuje jeden funkční rozšiřující element a dva prázdné, např. "trp-ě-l-iv-ý".

Shrňme naše úvahy o některých složených sufixálních morfémech: pokusili jsme se naznačit, jak se tyto morfémy vytvářejí - jde vždy o jaderný morfém, který k sobě připíná jeden nebo více rozšiřujících elementů, buď funkčních, nebo prázdných, ve spojení s nimiž funguje jako relativní celek. Problém segmentace těchto morfémů spočívá v tom, zda je máme vydělovat jako celek, nebo vyčleňovat všechny komponenty samostatně. Střetává se tu dvojitá chápání, dva hloubkové stupně analýzy: jednak imanentní (analýzy opírající se pouze o vnitřní strukturu slova a jeho elementů - morfémů), jednak transcendentní (analýza zahrnující i vztahy k jiným slovům a jejich elementům v systému). Jak ukazují uvedené příklady, přiklonili jsme se k řešení druhému: není vhodné ustrnout na rozboru jednotlivých útvarů, ale je třeba je porovnávat s ostatními shodnými funkčními útvary v jazyce.

Především je ovšem jasné, že morfémová analýza musí být založena na současném respektování jak hlediska významového, tak i výrazového.

Z pozic tohoto hodnocení budeme tedy např. adjektivní morfémy "-a-v-ý", "-i-v-ý" nejprve identifikovat jako shodné významově, funkčně, ale dále pak konfrontovat "-v-" jako nositele adjektivního významu s rozšiřujícími elementy "-a-", "-i-", které pak ještě rozlišíme buď jako funkční, nebo jako prázdné.

Celkově lze říci, že analýzu provádíme až k nejzazší hranici.

Вступительное слово

1. Введение
2. Комментарий к Ретроградному морфематическому словарю
3. Комментарий к теоретической концепции морфемного анализа

Тема работы составлена в соответствии с программой курса лекций и обратном порядке, т.е. морфематический анализ слова был рассмотрен в лекционном порядке, а затем обратный анализ; в результате того возникло "Ретроградное морфематическое слово" (обратный морфематический словарь русского языка). Ввиду того, что в нем благодаря обратному порядку группировки слова образованные при помощи одинаковых окончаний и суффиксов, этот словарь представляет собой необходимость составления для инвентарных

1. ВВЕДЕНИЕ

Суть дела - описание морфемной структуры чешского языка в виде инвентаря корневых, префиксальных и суффиксальных морфем. Теоретическим исходным пунктом анализа материала послужила концепция морфемного анализа, разработанная Э. Славичковой в течение ее восьмилетней исследовательской работы в Институте чешского языка Чехословацкой академии наук. Существенные тезисы концепции публиковались в специальных лингвистических журналах и сборниках в 1962 - 1968 гг. После разработки этой теоретической базы автором накоплен исходный материал, в основу которого взят словарный состав Чешско-немецкого словаря И. Вольного, который был дополнен словарным материалом из дальнейших источников, прежде всего двухтомного Чешско-немецкого словаря Г. Зибеншейна и Краткого этимологического словаря Голуба - Копечного (из которого был избран прежде всего набор иноязычных слов, охватывающий основную специальную терминологию важнейших отраслей и в то же время терминологию публицистики и ежедневного общественного обихода. Таким образом созданный словарь был сопоставлен с четырехтомным Словарем литературного чешского языка, согласно которому были, с одной стороны, дополнены некоторые новейшие выражения и, с другой стороны, наоборот опущены устаревшие, сленговые, диалектные, сильно экспрессивные слова. Конечный объем словарного состава - приблизительно 64000 слов. Все слова были расчленены на морфемы согласно концепции автора и сверх того у соответствующих слов были отмечены основные классификационные характеристики (смотри дальше).

Таким образом составленный алфавитный словарь был разложен в обратном порядке, т.е. морфематически расчлененные слова были распределены в алфавитном порядке согласно концу слова; в результате того возник "Ретроградный (= обратный) морфематический словарь чешского языка". Ввиду того, что в нем благодаря обратному порядку группируются слова образованные при помощи одинаковых окончаний и суффиксов, этот словарь представляет собой необходимое основание для инвентарных

словарей чешских корневых, префиксальных и суффиксальных морфем. В этом заключается основная разница Ретроградного морфематического словаря чешского языка в сравнении со существующими ретроградными словарями, в которых в обратном порядке распределены только слова целиком, никак не расчлененные. Такие традиционные ретроградные словари не предоставляют удовлетворительные исходные данные для изучения и классификации словарного материала с самых различных точек зрения, какие, наоборот, предоставляет морфематически расчлененный ретроградный словарь.

Основные разделы предлагаемой работы составляют:

- 1) ретроградный словарь морфематически расчлененных слов,
- 2) инвентарные словари чешских
 - а) корневых морфем, полученных из современного стилистически нейтрального словарного состава (со всеми их вариантами),
 - аа) список омографных корневых морфем,
 - б) суффиксальных морфем (со всеми их вариантами),
 - в) префиксальных морфем (отдельных, пары, трое).

Словари морфем представляют собой выбор из разных комбинационных составов, приобретенных в ходе анализа морфематически расчлененного материала при помощи электронной вычислительной машины ЭПА-600. Полный комплект всех составов представляет собой настолько широкий объем материалов, что по техническим причинам нельзя было опубликовать его полностью. Комплект включает кроме других специальные списки корневых морфем слов иноязычных, экспрессивных, устаревших и др. согласно численным индексам 1 - 9 (смотри дальше). Поэтому для печати был отобран помимо словарей отдельных видов морфем прежде всего Ретроградный морфематический словарь чешского языка, который служит исходным и опорным материалом. В первоначальных составах

выработанных при помощи ЭВМ были за каждой морфемой закреплены все слова, в которых она появилась, но для печати надо было ввиду их значительного объема эти данные опустить и ограничиться перечислением морфем и их вариантов. Сверх того Ретроградный морфематический словарь чешского языка значителен сам по себе в лингвистическом отношении. Однако, до сих пор - насколько нам известно - был выработан только один морфематически расчлененный словарь, а именно для русского языка (составил его проф. Д.С. Ворт с коллективом из Калифорнского университета, США).

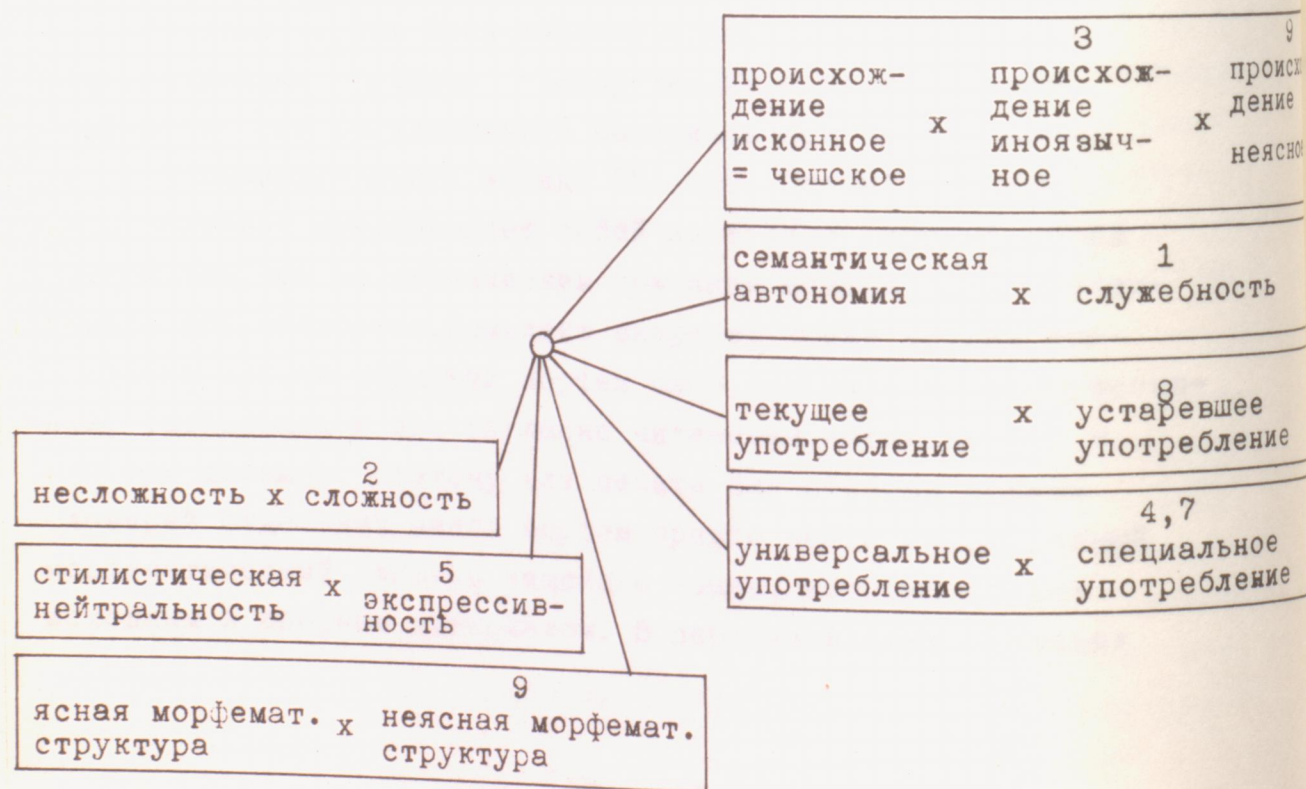
Работа предназначена не только для теоретических целей лингвистики, а также для широкого круга пользующихся словарем, прежде всего в области информатики.

2. КОММЕНТАРИЙ К РЕТРОГРАДНОМУ МОРФЕМАТИЧЕСКОМУ СЛОВАРЮ ЧЕШСКОГО ЯЗЫКА

За каждым словом закреплена по крайней мере одна (или больше) характеристика, отмеченная численными индексами 0 - 9 :

- 0 ... слова автосемантические, исконные по происхождению
- 1 ... слова синсемантические
- 2 ... слова сложные (состоящие из двух или более корней)
- 3 ... слова автосемантические, заимствованные из других языков (чужие по происхождению)
- 4 ... собственные имена
- 5 ... слова экспрессивного характера
- 6 ... обозначает, с одной стороны, омонимию корневых морфем, с другой стороны, омонимию слов
- 7 ... эпонимы - слова произведенные от собственных имен лиц
- 8 ... устаревшие слова
- 9 ... слова неясного происхождения, или же с неясной морфематической структурой

СХЕМА ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ЧИСЛЕННЫХ ИНДЕКСОВ

Численная характеристика "0"

Из схематического изображения следует, что индекс "0" занимает центральное положение. Он включает в себе четыре различительные и три дополнительные признаки, которыми отличается от остальных численных индексов.

Индекс "0" включает:

- современный словарный состав (устаревший отмечен при помощи индекса 8);
- автосемантических слов (синсемантические слова отмечены при помощи индекса 1);
- исконного происхождения (слова иноязычного происхождения отмечены при помощи индекса 3, слова неясного происхождения отмечены при помощи индекса 9);
- стилистически нейтральных (слова экспрессивного характера отмечены при помощи индекса 5);
- несложных (сложные слова отмечены при помощи индекса 2);
- нарицательных (собственные имена отмечены при помощи индекса 4, эпонимы отмечены при помощи индекса 7).

В рамки индекса 0 входят также слова заимствованные из славянских языков за исключением тех случаев, когда фонетический склад корня не соответствует фонологическим моделям чешских слов, напр. "zemlj-an-k(a)".

У слов отмеченных индексами 2 и 5 подразумевается происхождение исконное; если оно другое, то ставится индекс 3 или 9. Индекс 0 в комбинации с "2" и "5" не встречается, так как он сам по себе выражает несложность и стилистическую нейтральность. Если слово состоящее из двух корневых морфем включает одну морфему иноязычного происхождения, отмечается слово кроме индекса 2 также индексом 3. У слов с индексами 1, 4, 7, 8 происхождение не отмечалось.

Численная характеристика "1"

включает синсемантические слова, следовательно, неизменяемые. По большей части их нельзя морфематически расчленить.

Численная характеристика "2"

включает сложные слова, состоящие из двух или больше корневых морфем. У сложных слов исконного происхождения было поморфемное членение проведено последовательно, в том числе выделение морфем-связок, т.е. соединительных гласных (напр. -o- в слове "одн-о-цвет-н-ый"); такой же прием применен в случае гибридных слов, составленных из одной корневой морфемы иноязычного происхождения и одной морфемы чешского происхождения (напр. "авт-о-дорож-н-ый"), тогда как в случае сложных слов иноязычного происхождения морфемы-связки не выделялись; с одной стороны ввиду общей тенденции не заниматься детально структурой слов иноязычного происхождения (см. характеристика "3"), с другой стороны учитывая технические возможности (иноязычные сложные слова по большей части более длинные чем сложные слова чешские и длина строки ограничена). В порядке исключения выступают случаи, в которых выделением соединительных гласных различаются разные значения, напр.

авт-о-служ-б-а х авто-портрет.

Численная характеристика "3"

Чтобы получить общий обзор текущего словарного состава, в Ретроградный морфематический словарь чешского языка включены также слова заимствованные из других языков, т.е. слова иноязычного происхождения. Однако надо подчеркнуть, что их сегментация осуществлялась на совсем другом уровне чем сегментация слов исконно чешского происхождения. Дело в том, что автор не задавался целью описать морфемную структуру или набор морфем иноязычных слов. Мы интересовались только их функционированием в словарном фонде чешского языка, т.е. прежде всего численным взаимоотношением слов иноязычных

и чешских (включая слова заимствованные из славянских языков) и проблематикой гибридных слов: сочетаемостью чешских и иноязычных корневых морфем в сложных словах, способами присоединения чешских префиксальных и суффиксальных морфем к иноязычным корневым морфемам и наоборот.

Ввиду того в некоторых случаях, когда т.наз. комплексные корневые морфемы иноязычных слов вызвали сомнение о целесообразности их разбиения вплоть до минимальной (первичной) формы, мы намечали членение только через включение в скобки, или оставляли сложившуюся вторичную форму нерасчлененной.

Речь идет напр. о случаях затруднений вследствие действующих орфографических норм; если у слов

in-ZULT-ac-e	(инаультация, атака)
re-ZULT-át	(результат)

отделить префиксальную морфему, то первичная форма корневой морфемы слишком далеко ушла бы от соответствующего латинского корня "-SALT-", встречающегося в исконной форме напр. в слове "salt-o" (прыжок).

Иногда префиксальная морфема сливается (фузирует) с корневой, вследствие чего нельзя префиксальную морфему выделить самостоятельно, напр.

a-fin-ac-e	(афинация)
ra-fin-ac-e	(рафинация - в сущности, ре-афинация)

В других случаях появляются префиксальные морфемы в неполной форме, напр.

ko- místo	kon- ...	/ko/labor-ac-e
ko- вместо	kon- ...	/ko/лабор-ац-ия,

или последний звук префиксальной морфемы находится в позиции т. наз. совпадающего стыка морфем (две пересекающиеся морфемы), т.е. один звук принадлежит в то же время к концу префиксальной и началу корневой морфемы, напр.

/tran/spir-ac-e ... (транспирация; транс- + спир..)

Что касается префиксальных морфем в словах заимствованных из английского языка, они в большинстве случаев не выделялись, напр. слово "офсайд" не было расчленено; только в сложных словах, представляющих общеизвестные термины, как напр.

fore-hand ... (фор-хенд)

back-hand ... (бек-хенд)

корневые морфемы были выделены.

У заимствованных несклоняемых слов типа "plisé", "puré" (плиссе, пюре) мы обуславливали их сегментацию тем, существуют ли дальнейшие производные слова, напр.

"plis-é," так как существует глагол "plis-ova-t",

но "puré" рассегментировано не было.

Численная характеристика "4"

включает чешские имена лиц и чаще всего употребляемый географический минимум.

Численная характеристика "5"

включает набор чаще всего употребляемых слов, приведенных в Словаре литературного чешского языка как экспрессивные, диалектные, оноματοпозитические, арготические, гипокористические, пейоративные, просторечные, ласкательные, нелитературные, сленговые, вульгарные.

Основная проблема состояла в решении вопроса не только о том, какие слова включить, но также о том, в какой мере приводить варианты

а) корневых морфем исконного происхождения, напр.

čich, čmuch, čuch (нюх)

б) иноязычных корневых морфем

raket-a, rachejtl-e (ракета)

в) суффиксальных морфем

- нелитературных, пейоративных, напр. "-and-a", "-ajzn-a"

- литературных, уменьшительных, напр.

běl-oun-k-ý, běl-ouč-k-ý (беленький)

-нелитературных, уменьшительных, напр.

svět-ýl-k-o (x -él-k-o) (огонек)

přad-ýn-k-o (x -én-k-o) (моточек)

г) префиксальных морфем литературных и нелитературных, напр.

ote-vř-í-t, ode-vř-í-t (открыть)

vý-klad, vej-klad (изложение)

Численная характеристика "6"

Индекс 6 своим характером избегает состава индексов 1 - 9. Он служит прежде всего для обозначения омонимичных корневых морфем (смотри далее пункт I). В качестве характеристики омонимии, или же полисемии всего слова выступает менее часто (смотри далее пункт II). Ввиду того была по сущности и по терминологии сложная проблематика омонимии и полисемии трактована формой известной классификации, вытекающей из нужд группировки материала.

При помощи индекса 6, следовательно, обозначалась

I. омонимия корневых морфем (в смысле то же выражение для нескольких разных значений)

а) обе корневые морфемы исконного происхождения, литературные, напр.

0,6 bud-i-t (будить)

0,6 bud-ova-t (создавать)

б) обе корневые морфемы исконного происхождения, одна литературная, вторая нелитературная, напр.

0,6 za-týk-a-t (арестовывать)

5,6 za-týk-a-t (затекать)

(лит. -ték-)

в) одна корневая морфема чешская, вторая заимствованная (т.наз. гибридные омонимы), напр.

0,6 rol-e (пашня)

3,6 rol-e (роль)

г) одна корневая морфема принадлежит имени собственному, вторая нарицательному, при чем между ними не существует взаимная связь, напр.

4,6 Otav-a (река Отава)

0,6 otav-a (отава)

д) междометие и корневая морфема экспрессивного слова, напр.

1,6 drc ! (трах !)

5,6 drc (застежка-молния)

II. омонимия, или же полисемия всего слова

а) обе употребления литературные, напр.

0,6 zá-sad-a (принцип)

0,6 zá-sad-a (щелочь)

б) одно употребление литературное, второе нелитературное, напр.

0,6 kap-a-t (капать)

5,6 kap-a-t (умереть)

в) одно употребление одушевленное, второе неодушевленное, напр.

0,6 kohout-ek (петушок)

0,6 kohout-ek (кран)

г) некоторые пары глаголов возвратных и невозвратных, напр.

0,6 práti (стирать белье)

0,6 práti se (драться)

Частицы "se", "si" не возможно было у возвратных глаголов по техническим причинам печатать (алфавитный обратный порядок, ограниченная длина строки).

При помощи индекса "6" не обозначалась

1) омонимия корневых морфем, т.е. случаи, когда то же значение выражено разными формами, которые взаимно дополняются как комбинаторные варианты:

а) обе корневые морфемы литературные, напр.

lomez, hlomez (грохот)

hrouž-i-t, hříž-i-t (погружаться)

přaz-k-a, přez-k-a (пряжка)

б) одна корневая морфема литературная, вторая нет, напр.

kýv-a-t, kejev-a-t (кивать)

koléb-k-a, kolíb-k-a (колыбель)

vous-y, fouš-y (усы)

в) обе корневые морфемы заимствованные (иноязычные по происхождению), у одной иноязычная, у другой приспособленная чешскому языку форма, напр.

fals-i-fik-ova-t (фальсифицировать)

falš-ova-t

г) корневые морфемы отличаются по стилистической точке зрения, напр.

hlas	- нейтраль.	(голос)
hles	- архаич.	
halas	- экспрессив.	

д) очень часто появляются группы ономастических корневых морфем, напр.

kňič-e-t	(визжать)
kňuč-e-t	
kňík-a-t	
knour-a-t	

е) мы встречаем также случаи двух или более экспрессивных корневых морфем разного звуко сочетания, напр.

рас-k-a	(лапа).
ргас-k-a	

2) При помощи индекса "6" не обозначалась омонимия корневых морфем в сложных словах, напр.

0,6 vod-i-č	(проводник)
0,6 vod-a	(вода)

но

2 pol-o-vod-i-č	(полупроводник).
-----------------	------------------

3) При помощи индекса "6" не обозначались те иноязычные и исконные корневые морфемы, у которых не только одинаковое звуко сочетание, но и одинаковое значение, напр.

nov-um; nov-ý	(новый)
---------------	---------

4) При помощи индекса "6" не обозначались корневые морфемы, после которых могут присоединяться разные глагольные тематические гласные, причем значение остается то же, напр.

čn ^ě t	(возвышаться).
čn ^í t	

ПРОБЛЕМАТИЧНО

обозначение омонимии у корневых морфем, происхождение которых общее, но их современное значение уже отклонилось и стало самостоятельным. При помощи индекса "6" мы тогда обозначали случаи типа:

0,6 tráv-a	(трава)
0,6 tráv-i-t	(переваривать)

хотя исконный корень был общий.

У слов заимствованных из других языков, у которых мы не задавались целью точно выделять форму иноязычных (по большей части латинских) корневых морфем, мы стремились избежать возникновения при сегментации омонимных корневых морфем и ограничить таким образом - по мере возможности - повышение их числа. Ввиду того некоторые заимствованные слова не были сознательно сегментированы до самой потенциально минимальной корневой морфемы, напр. у слова

maket-a	(макет)
---------	---------

не было выделено "-et-", чтобы избежать омонимии с корневыми морфемами

mak-a-t	(работать)
mak-ov-ý	(маковый).

Иногда мы по тем же причинам пользовались включением в скобки (по большей части для случаев фюзии префиксальной морфемы с корневой), напр.

/re/PAR-ac-e	(репарация)
/se/PAR-ac-e	(сепарация)
/kom/PAR-ac-e	(компарация)

чтобы избежать омонимии с корневой морфемой

PAR-n-í	(паровой).
---------	------------

В единичных случаях мы употребили скобки при домашних, исконных корневых морфемах, напр.

střev/íc/ (туфля)

(в древнечешском языке třěví)

чтобы избежать омонимии с корневой морфемой

střev-o (кишка).

Численная характеристика "7"

включает эпонимы, т.е. названия, произведенные от собственных имен лиц, напр. "рентген".

Численная характеристика "8"

включает ограниченный репертуар слов, обозначенных в Словаре литературного чешского языка как устаревшие, книжные.

Численная характеристика "9"

включает слова так или иначе дефектные. Их общий признак - усложненное поморфемное членение, особенно выделение корневой морфемы. Ее звукосочетание бывает нетипичное; часто встречаются более длинные, двуслоговые корневые морфемы.

В общем можно разделить их на следующие группы:

- а) слова, у которых нельзя определить, если их происхождение исконное или иноязычное, напр. "koblih-a" (пышка), или насчет их происхождения возможно принять только приблизительное решение, напр. что слово "kurděj-e" (панга) находится в связи с немецким "Skorbut";
- б) слова встречающиеся только в чешском словарном составе, у которых трудно определить форму корневой морфемы, напр. "obškliv-y" (некрасивый, скверный);
- в) терминология Пресла (Пресл - чешский ученый 19го века; он жил и работал в этапе развития литературного чешского

языка) из области фауны и флоры, которую он создавал или сам (напр. слово "rašelin-a" = торф), или заимствовал из славянских языков, напр. слово "chaluh-a" (водоросль) из сербохорватского языка, слово "pyl" (пыль) из русского языка и др.

В заключении еще несколько примечаний относительно технического оформления.

- 1) Если слово обозначено двумя (в редких случаях тремя) численными индексами, то на первом месте стоит
 - а) главная характеристика, т.е. происхождения (0,3,9) у слов автосемантических,
 - б) 4, 7 у имен собственных и эпонимов,
 - в) 8 у слов устаревших,
 - г) 1 у слов синсемантических.

Исключительно вспомогательная характеристика - это индекс "6", который всегда стоит на втором месте. Индексы "2" и "5" могут приводиться самостоятельно у слов исконного происхождения, но у слов заимствованных они стоят лишь на втором месте за индексом "3".

- 2) При помощи квадратных скобок обозначалось возможное слияние префиксальных или суффиксальных морфем с корневой морфемой, напр.

/o/sob-a (лицо)

prav/d/-a (правда)

У комплексных суффиксальных морфем мы различали т. наз. функциональные и пустые расширяющие элементы (более детально о них смотри далее "Комментарий к теоретической концепции морфемного анализа") таким образом, что функциональные расширяющие элементы выделены самостоятельно,

тогда как пустые расширяющие элементы написаны вместе с ядерной морфемой, напр.

bíd- <u>n</u> -ic-e	(негодяйка)	x	ves- <u>n</u> ic-e	(деревня)
функциональный			пустой	
расширяющий элемент			расширяющий элемент	

Скобок мы здесь не употребляли по техническим причинам - длина строки ограничена и комплексные суффиксальные морфемы встречаются очень часто, между тем как число аффиксальных морфем с корневыми не слишком многочисленно, и поэтому поставление скобок у них допустимо.

- 3) Инфинитивы глаголов были при алфавитном расположении отнесены к устаревшему окончанию "-ti" вместо новейшего "-t", чтобы не нарушать сплоченность перечня глаголов существительными законченными на "-t", как напр. "hmat" (осязание), "plat" (зарплата) и др. Следующим образом в целом блоке глаголов появляются только две имена существительные, "mát-i" (книж. "мать") и "pra-mát-i" (прамать).
- 4) По техническим причинам (ограничение длины строки, автоматическое обратное алфавитное распределение) нельзя было приводить частицы "se", "si" возвратных глаголов. По мере надобности были пары возвратный x невозвратный глагол обозначены индексом "6".
- 5) В словарь было включено также несколько выражений "категории состояния" типа "рад" (только муж. рода).

3. КОММЕНТАРИЙ К ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ МОРФЕМНОГО АНАЛИЗА

К морфемному анализу в общем подходилось и в настоящее время все еще подходить из теоретических исходных пунктов, тогда как прием анализа конкретного языка систематически и по отдельности (кроме работ американских дескриптивистов) не разрабатывался. Существует много теоретических дефиниций морфемы, однако методика выделения конкретных морфем - это специфическая проблематика, которой до сих пор не уделялось должного внимания. Мы наталкиваемся на многие затруднения: главная проблема - достижение однозначной сегментации морфем. Как раз при разграничении отдельных морфем мы встречаем потенциальность ведения морфемных швов. В случаях, когда в процессе идентификации морфем мы вынуждены рассуждать о разных возможностях поморфемного членения, обнаруживается известная неопределенность системы языка, которую можно описать как меру ненадежности решения.

Концепция морфемного анализа чешского языка, разработанная автором и примененная к выделению морфем в этой работе, основана на постоянном учете и плана содержания и плана выражения. Она опирается методически на принцип т. наз. повторяемости в качестве исходного критерия анализа и стремится - в известной мере - к независимости от приема словообразовательного анализа.

Основной критерий - принцип повторяемости - вытекает из факта повторения некоторых единиц в данном словарном составе. Этот критерий появляется в разных формах и терминах в современных теориях морфемного анализа начиная американскими дескриптивистами, для которых он представляет известный тип семантического критерия, вплоть до концепций пользующихся теорией множеств, где выступает в качестве т. наз. конструктивного критерия.

В первой части мы сосредоточимся на проблемах выделения корневых морфем.

Идентифицируя корневые морфемы, мы прежде всего применяем принцип повторяемости таким образом, что сначала устанавливается, если форма, представляющаяся корневой морфемой, повторяется и в других словах данного языка, в нашем случае чешского языка, причем надо различать:

- а) появление форм с тем же значением и звуко сочетанием, напр.

med, med-ov-ý (мед, медовый)

- б) появление форм с тем же значением, но более или менее отличающимся звуко сочетанием, напр.

knih-a, knih-n-í (книга, книжный)
kouř, kuř-ák (дым, курильщик)

(Все время, однако, здесь речь идет о повторении, хотя звуко сочетание корневой морфемы чередуется.)

Из сказанного вытекает, что корневую морфему можно выделить, если в данном языке существует хотя бы еще одно слово включающее корневую морфему, соответствующую случаям приведенным в пунктах а) и б).

Однако корневую морфему можно выделить также в случаях, когда она в других словах не повторяется, а именно, если остальные части сегментированного слова однозначно идентифицированы с точки зрения значения и выражения суффиксальные морфемы. В таком случае мы можем выделить оставшуюся часть слова как т. наз. остаточную корневую морфему. Таким образом, напр. в слове "malin(a)" можно выделить остаточную корневую морфему "mal-" опираясь на аналогичные слова "ostruž-in(a)" (ежевика), "jeřáb-in(a)" (рябина), произведенными согласно той же модели при помощи двуморфемного суффиксального форманта "-in(a)". Мы исходим, следовательно, из повторяемости этого форманта в данной группе слов.

В Ретроградном морфематическом словаре чешского языка мы пользовались у некоторых слов этого типа поставлением скобок, чтобы избежать омонимии с другими корневыми морфемами, напр.

mal/in/-a (малина)
mal-ý (маленький).

Много затруднений приносит действие процессов деэтимологизации ⁺) и перинтеграции ⁺⁺) на морфематическую структуру слов.

Вследствие того надо было сформулировать известные принципы поморфемного членения, чтобы поступать в процессе идентификации морфем по возможности единообразно. По сути дела можно различать две области:

- а) самостоятельное выделение префиксальных морфем или их фузия с корневой морфемой,
б) самостоятельное выделение суффиксальных морфем или их фузия с корневой морфемой (или же фузия двух суффиксальных морфем).

+))

Деэтимологизация (опрошение) - это утрата словом этимологической мотивированности вследствие утраты смысловой связи с породившим корнем и тесной спайки в одно целое при фузии морфем, входящих в состав производных слов.

++))

Перинтеграция (переразложение) - это перемещение границ морфем в составе слова, в результате чего прежде единая морфема может превратиться в последовательность двух морфем, а последовательность двух или более морфем может сплавиться в одну морфему.

Рассмотрим сначала проблемы перинтеграции префиксальных морфем в сочетании с корневыми: если нам известна корневая морфема представляется сложной ввиду того, что ее начальное звуко сочетание соответствует звуковому выражению и часто также значимости известной префиксальной морфемы, надо проверить, если

- а) после выделения префиксальной морфемы значение у корневой морфемы ясное,
- б) значение у корневой морфемы неясное, сомнительное, или же - если речь идет о морфеме остаточной - значение у нее только дедуцировано от значения высшего целого.

В случаях соответствующих а) получится после выделения префиксальной морфемы корневая морфема с ясным значением, однако префиксальная морфема фузироваала с морфемой корневой, их соединение лексикализировалось до той меры, что сегментация префиксальной морфемы сомнительна. Тогда мы пользуемся критерием повторяемости, значит, мы выделим префиксальную морфему самостоятельно в случае, если в современном словарном составе существует хотя бы одно слово, в состав которого входит та же корневая морфема в сочетании или с другими префиксальными морфемами, или совсем без префиксальных морфем, напр.

do-vol-e-n-á	так как существует	vy-vol-i-t
(отпуск)		(избрать)
		s-vol-i-t
		(согласиться)
		vol-b-a
		(выбор)

Однако большей частью появляются случаи соответствующие б), т.е. такие, у которых корневая морфема, оставшаяся после выделения префиксальной морфемы, оказывается некоторым способом дефектной, связанной, остаточной и не поддающейся идентификации, разве только этимологической.

Выделяя ее, мы опять сможем опираться на факт ее включения в множество слов, в составе которых к таким образом вычлененной корневой морфеме присоединяется некоторая другая префиксальная морфема, напр.

/zá/sob-a	так как существует	/o/sob-a	(лицо)
(запас)		/pů/sob-i-t	(действовать)

В Ретроградном морфематическом словаре чешского языка в этом случае поставлены скобки, чтобы избежать омонимии с корневой морфемой "sob" (северный олень).

Этот принцип действует также в случаях, когда звуко сочетание корневой морфемы чередуется, напр.

na-dš-e-n-í	(восхищение)
pro-dch-nu-t	(преисполнен)
vý-dech	(выдох)

В некоторых случаях, когда выделенная корневая морфема представляется остаточной, можно сегментировать префиксальную морфему опираясь на ее включение в множество аналогичным образом моделированных слов с той же префиксальной морфемой, корневая морфема которых несет ясное значение, напр.

po-šet-i-l-ý	так как существует	po-bloud-i-l-ý
		po-blázn-ě-n-ý
		po-trh-l-ý
	(сумасбродный)	

Несколько особое положение занимает префиксальная морфема "ob-" в сочетании с корневыми морфемами, начинающимися согласной "v"; в этих случаях "v" отодвигается, напр.

ob + vléc-i	→	/ob/léc-i	(одеть)
(об-влечь)		/ob/lek	(одежда)

Надо подчеркнуть, что хотя морфемный анализ принципиально нельзя смешивать с анализом этимологическим, даже нельзя в процессе морфемного анализа опираться на анализ

этимологический, все же результат морфемного анализа в некоторых случаях совпадает с результатом этимологического анализа, несмотря на то, что их методика отличается.

Фузия с уффиксальными морфем с т. наз. первичным корнем (можно также сравнить с понятием "расширение корня") затрагивает большей частью т. наз. древние суффиксы, как напр. -в-, -н-, -т- и др.:

stav	(состояние)
stan	(палатка)
stat-ek	(имение),

или некоторые редкие, устаревшие суффиксальные морфемы, напр. "-zeň" в слове "bázeň" (боязнь). Иногда, однако, фузируют часто употребляемые суффиксальные морфемы, как напр. "-ek" в слове "svědek" (свидетель), где происходит фузия и префиксальной морфемы "s-" и суффиксальной морфемы "-ek" с корневой морфемой "-věd" так как для множества производных слов выступает как основа т. наз. вторичный корень - "svědek", "svědec-", "svědč-":
svědec-tv-í, vy-svědč-e-n-í (свидетельство)

В Ретроградном морфематическом словаре т. наз. древние суффиксы не были сегментированы, только некоторые из них - часто употребляемые - были поставлены в скобки, напр. stan, /s/věd/ek/.

Ступенчатое отношение суффиксальных морфем к морфемам корневым можно показать на примере суффиксального двуморфемного форманта

ráv-ic(e)	(пава)	- здесь стык морфем острый, морфема "-ic(e)" здесь выполняет ясную функцию обозначения женского пола;
směs-ic(e)	(смешение)	- стык морфем также острый, но морфема "-ic(e)" здесь не выполняет никакой функции, она - можно сказать - избыточная;

lav-ic(e)	(лавка)	- здесь уже наблюдаем лексикализацию корневой и суффиксальной морфем, но проведение шва между ними опирается на факт существования слова "láv-k-a";
ul-ic(e)	(улица)	- фузия обеих морфем.

Для корневых морфем, соседние префиксальные или суффиксальные морфемы которых потеряли свою функциональную с точки зрения значения самостоятельность и фузируют с корневой морфемой в такой степени, что их взаимная сегментация сомнительна, мы здесь вводим понятия т. наз. ядерной морфемы и т. наз. расширяющих элементов. Напр. корневая морфема "-věd-" функционирует в качестве ядерной морфемы для производных множеств слов

1)	/s/VĚD/č/-i-t	(свидетельствовать)
	do-/s/VĚD/č/-i-t	(засвидетельствовать)
	při-/s/VĚD/č/-i-t	(убедить)
2)	/po/VĚD-ě-t	(сказать)
	před-/po/VĚD-ě-t	(предсказать)
	vy-/po/VĚD-ě-t	(рассказать)

В первом множестве ядерная корневая морфема "-VĚD-" присоединяет слева расширяющий элемент "-s-", справа расширяющий элемент "-č-"; во втором множестве присоединяет слева расширяющий элемент "po-", между тем как "do-", "pře-", "před-", "vy-" - это самостоятельные префиксальные морфемы.

В зависимости от способа сегментации с точки зрения значения мы различаем ядерные корневые морфемы

- идентифицированные (типа -VĚD-), значение которых можно идентифицировать опираясь на соответствующие корневые морфемы повторяющиеся в других словах;
- остаточные (типа -ŠET- в слове "po-šet-i-l-ý", значение которых можно только реконструировать опираясь на факт, что одна или обе соседние морфемы повторяются в других словах и ядерная корневая мор-

фема нам после их выделения остается, но она не может выступать самостоятельно.

Еще надо упомянуть о затруднениях, возникающих смешением звуков на стыке двух морфем, из которых первая кончается и вторая начинается тем же (или фонетически близким) звуком. Получается позиция, где один звук входит в состав двух морфем; для такой позиции употребляется термин "пересекающиеся морфемы", напр.

kup-ec-tv(í) (купечество)

В заключение первой части считаем необходимым подчеркнуть, что целью работы было предложить перечень исключительно исконных чешских корневых морфем (а нет иноязычных, заимствованных); из всего чешского словарного фонда надо было еще выпустить корневые морфемы экспрессивные, устаревшие и т.п. В Ретроградном морфематическом словаре чешского языка приводится, следовательно, перечень корневых морфем слов обозначенных характеристикой "0".

Во второй части рассмотрим проблемы идентификации некоторых суффиксальных морфем. Принципы сегментации префиксальных морфем были пояснены в первой части в связи с морфемами корневыми.

Суть дела в решении вопроса, если и каким способом расчленять т. наз. сложные (комплексные) суффиксальные морфемы. Сходно со сложными (комплексными) корневыми морфемами мы применяем и в случае суффиксальных морфем термины "ядерная морфема" и "расширяющие элементы". Разница характера расширяющих элементов у сложных корневых и сложных суффиксальных морфем заключается в том, что у сложных корневых морфем расширяющие элементы с ядерной морфемой создают тесно связанное значимое целое, тогда как отношение между расширяющими элементами и ядерной морфемой у сложных суффиксальных морфем более свободное: значение сложной суффиксаль-

ной морфемы, как правило, определено его ядерной морфемой; расширяющие элементы не принимают участие в общем значении морфемы.

После идентификации морфем в слове "остаются" иногда такие элементы, которые можно считать или самостоятельными морфемами или расширяющими элементами соседних морфем; их положение неоднозначно. У некоторых из них реализация только в отношении выражения, по значению они пусты; некоторые несут известную структурную, или же классификационную функцию: речь идет напр. о морфемах-связках, соединяющих корневые морфемы в сложных словах (напр. střed-o-čes-k-ý), или о тематических глагольных гласных, при помощи которых различается принадлежность глаголов к глагольным классам. Тематические гласные выполняют многие другие функции, напр.

а) различают значение слова: děl-a-t x děl-i-t
(работать) (делить)

б) различают значение конкретное от абстрактного:

hloub-a-t x hloub-i-t
(размышлять) (углублять)

в) различают стилистические оттенки:

mysl-e-t x mysl-i-t
(думать - нейтраль.) (думать - устарев.)

г) часто встречаются пары не различающиеся по значению:

hřm-ě-t, hřm-í-t (греметь).

Чтобы можно было описать "глубинную структуру" суффиксальных морфем, мы условились различать расширяющие элементы функциональные, у которых существует определенное отношение к значению, и пустые, у которых никакого отношения к значению нет. Напр. в слове

modl-i-t-b-a (молитва)

представляет "-i-" функциональный расширяющий элемент
(= тематическая гласная)

"-t-" пустой расширяющий элемент

Эти сложные - нам кажется более удовлетворительным называть их комплексными суффиксальными морфемами - совпадают полностью с основной формой суффиксальной морфемы в отношении значения, но отличаются своим звуко сочетанием таким образом, что ядерная часть звуко сочетания не меняется, а только расширяется впереди (слева) или на функциональные, или на пустые расширяющие элементы. Мы обсуждаем их как комплексных в сравнении с ядерной суффиксальной морфемой обладающей той же функцией.

Мы приведем сначала примеры с уществительных комплексных суффиксальных морфем. Репертуар расширяющих элементов не очень объемный: примеры можно разнести на следующие основные типы:

А) Пустые расширяющие элементы

-гласные, напр. "-o-" в "-ob(a)" ... běl-ob(a)
(белила)

в отличие от "-b(a)" ... služ-b(a)
(служба)

-сгласные, напр. "-n-" в "-nic(e)" ... ves-nic(e)
(деревня)

в отличие от "-ic(e)" ... páv-ic(e)
(пава)

Б) Функциональные расширяющие элементы

часто встречаются у слов с альтернативной мотивацией (с точки зрения словообразующего анализа). С точки зрения морфемного анализа, которому не следует пользоваться аргументами из области словообразования, мы обсуждаем в таких случаях функциональные расширяющие элементы как пересечение непосредственно составляющих в прогрессивном и регрессивном порядке, напр.

 piv-n-ic-e (пивная)

Функциональные расширяющие элементы мы отличаем от пустых расширяющих элементов сравнением, если данное звуко сочетание (напр. "-n-", "-ov-"), которое могло бы выступать как самостоятельная морфема, появляется на самом деле в соответствующем классе морфем, напр. прилагательных. Напр. существует имя прилагательное "piv-n-í" (пивной), следовательно, "-n-" в слове "piv-n-ic(e)" (пивная) представляет собой функциональный расширяющий элемент, тогда как не существует имя прилагательное * ves-n-í, значит, "-n-" в слове "ves-n-ic(e)" (деревня) представляет собой пустой расширяющий элемент. В Ретроградном морфематическом словаре чешского языка мы отличали функциональные расширяющие элементы от пустых графическим путем: функциональные расширяющие элементы выделялись нормально при помощи тире, между тем как пустые расширяющие элементы печатались вместе с соответствующей ядерной суффиксальной морфемой, напр.

piv-n-ic-e но ves-nic-e

Постановкой скобок мы не пользовались по техническим причинам - комплексные суффиксальные морфемы встречаются очень часто и длина строки ограничена.

Мы приведем теперь более подробно принципы, по которым обсуждаются "-n-" (или же "-l-") как функциональные расширяющие элементы:

а) если существует соответствующее имя прилагательное окончание на "-n(ý)", "-n(í)", напр.

bíd-n-ý, bíd-n-ic-e (подлый, негодяйка)

boč-n-í, boč-n-ic-e (боковой, боковая стена)

включая случаи беглого "-e-",

напр.

zd-ě-n-ý, zed-n-ic-e (каменный, каменница)

б) если существует соответствующее имя существительное, произведенное при помощи суффикса "-n-", напр.

stud-n-a,	stud-n-ic-e	(колодец, кладезь)
věz-eň,	věz-n-ic-e	(заключенный, тюрьма)

в) если существует соответствующее наречие, произведенное при помощи суффикса "-n-", напр.

vrouc-n-ě,	vrouc-n-ost	(страстно, страсть)
------------	-------------	---------------------

г) в случае сложных слов, у которых имя прилагательное кончающееся на "-n-" существует только для второй корневой морфемы, напр.

sukr-o-var-n-ík	так как существует	var-n-ý
(сахароварный раборник)		(варный).

Надо еще объяснить, как принимать решение о том, если речь идет о функциональном расширяющем элементе ядерной морфемы, или если речь идет о самостоятельной морфеме. Дело в том, что некоторые суффиксальные морфемы в определенных условиях теряют свою самостоятельность и меняются на расширяющий элемент другой ядерной морфемы. Чаще всего речь идет о прилагательных морфемах "-n-", "-l-", "-ov-" и др. Напр. в слове "verř-ov-ý" (свиной) выступает "-ov-" в качестве самостоятельной прилагательной морфемы, однако в слове "verř-ov-ic-e" (свиная шкура) меняется на функциональный расширяющий элемент ядерной морфемы "-ic(e)". Иногда ядерная морфема расширена двумя элементами, напр. в слове

šach-ov-n-ic-e	(шахматная доска).
----------------	--------------------

Так как "-n-" представляет здесь пустой расширяющий элемент, в Ретроградном морфематическом словаре чешского языка печатается вместе с ядерной морфемой, а именно

šach-ov-nic-e.

В качестве расширяющих элементов выступают часто также тематические гласные глаголов, напр.

u-kaz-a-tel	(показатель);	škrab-á-tk-o	(скребок)
uč-i-tel	(учитель);	děl-í-tk-o	(делитель).

У названий орудий выделение тематической гласной представляет различительный знак по сравнению с названиями детенышей, у которых сегментация ведется по-другому: основу представляет уменьшающая ядерная морфема "-k(o)", расширенная функциональным расширяющим элементом "-át-", напр.

holoub-át-k-o	(голубенок)
kuř-át-k-o	(цыпленок),

тогда как у названий орудий основу представляет ядерная морфема "-tk(o)".

Поморфемное членение отражает структуру значения слова, напр.

běl-i-č-k-a	(женщина, которая белит)
(běl-i-t)	(белить)

в отличие от уменьшительного

běl-i-č-k-a	(малая уклейка)
(běl-ic-e)	(уклейка)

Подобно тому

ovč-ač-k-a	(овчарка)
ovč-ák	(овчар)

но

hlíd-a-č-k-a	(сторож женского рода)
hlíd-a-č	(сторож муж. рода)

Последовательное выделение тематической гласной (не только у глаголов, а также у производных слов) мы считаем одним из основных моментов описания глубинной структуры. Помимо прочего, таким образом группируются

слова произведенные от имен существительных (или же имен прилагательных) с одной стороны и слова произведенные от глаголов с другой стороны. Мы, следовательно, различаем

za-j-a-t-ec (пленный); čes-á-č (сборщик)
 x boh-at-ec (богач); x chlup-áč (волосатый).

Несколько особое положение занимают комплексные уменьшительные морфемы. Можно разделить их согласно двум основным типам:

а) морфемы, которые нам представляются сложными из ядерной морфемы (чаще всего "-k(a)" или "-ek" и присоединенного функционального расширяющего элемента, образованного из морфемы, выступающей на другом месте самостоятельно, напр.

metl-ic-e → metl-ič-k-a (метла)
 kon-ík → kon-ič-ek (лошадь)

б) морфемы, состоящие из ядерной морфемы и присоединенного пустого расширяющего элемента, который не образован на базе перемены некоторой морфемы и нет у него никакого отношения к значению. Напр. у слов

mil-áč-ek, mil-án-ek (любимец)

можно употребить расширяющего элемента "-áč-" или "-án-" произвольно без того чтобы нарушить значение всей морфемы.

Еще насчет комплексных суффиксальных морфем "-ár-n(a)", "-ír-n(a)": при их помощи образуются, с одной стороны, слова произведенные от имен существительных, напр.

sukr-ár-n-a (кондиторская)
 kon-ír-n-a (конюшня),

с другой стороны, слова произведенные от глаголов, напр.

saz-ár-n-a (наборная)
 bal-ír-n-a (упаковочная).

Однако ни "-á-" , ни "-í-" часто не соответствуют тематическим гласным надлежащих глаголов, поэтому они и не выделялись.

У имен прилагательных речь идет на самом деле о тех же проблемах, как у имен существительных. У комплексных прилагательных морфем бывает ядерная морфема (напр. "-t(ý)" или "-v(ý)" расширена:

а) функциональными расширяющими элементами "-i-", "-a-", которые можно отождествить с тематическими гласными, напр.

s-lož-i-t-ý (сложный)
 tvoř-i-v-ý (творческий)
 ne-do-čk-a-v-ý (нетерпеливый)

б) пустыми расширяющими элементами
 напр.

rozman-it-ý (разнообразный)
 hněv-iv-ý (сердитый)
 z-dlouh-av-ý (медлительный)

в) иногда двумя пустыми расширяющими элементами, одним из которых бывает часто "-l-", напр.

peč-l-iv-ý (старательный)
 cit-l-iv-ý (чувствительный);

причем различается:

но pál-i-v-ý (жгучий)
 pal-č-iv-ý (палящий)
 štíp-a-v-ý (кусающий)
но štíp-l-av-ý (едкий)

г) иногда появляется один функциональный расширяющий элемент и два пустые, напр.

trp-ě-l-iv-ý (терпеливый)
 и др.

Если подвести итоги наших рассуждений о некоторых комплексных суффиксальных морфемах: мы стремились к указанию процесса образования этих морфем — их основой служит ядерная морфема, присоединяющая один или более расширяющих элементов, или функциональных, или пустых, вместе с которыми она действует как относительное целое. Проблематичность сегментации этих морфем состоит в решении, если сегментировать их как одно целое, или выделять каждый элемент самостоятельно. Здесь сталкиваются два приема, две степени в глубине анализа: с одной стороны, анализ опирающийся только на внутреннее строение слова и его элементов — морфем, с другой стороны, анализ учитывающий также отношения к другим словам и их элементам во всей системе языка.

Приведенные примеры показывают, что мы избрали второе решение; мы не считаем целесообразным остановиться только на анализе отдельных форм, но мы убеждены в том, что необходимо сравнивать их с прочими, по функции сходными формами данного языка. В первую очередь, конечно, ясно, что морфемный анализ должен быть основан на одновременном учетывании плана содержания и плана выражения.

Исходя из вышеуказанного обсуждения, мы будем напр. прилагательные морфемы "-а-в-ý" , "-i-в-ý" прежде всего идентифицировать как сходные по значению, по функции, однако в дальнейшем различать "-v-" как носителя прилагательного значения, с точки зрения выражения расширенного элементами "-а-" , "-i-" , которые по своему характеру или функциональные, или пустые.

В общем можно сказать, что анализ мы вели до самых предельных границ.

Prolegomena

1. Introduction
2. Commentary on the Retrograde Morphemic Dictionary of Czech Language
3. Commentary on Theoretical Conception of the Morphemic Analysis

1. INTRODUCTION

The basis of the work lies in a description of the morphemic structure of the Czech language by means of inventory of root, prefixal, and suffixal morphemes. The theoretical starting point of the analysis of the presented material was a conception of morphemic analysis elaborated by the authoress in the course of her eight-year stay in the Institute of Czech language of the Czechoslovak Academy of Sciences (substantial parts were published in linguistic periodicals and volumes in the years 1962 - 1968). After building up the theoretical starting point, the authoress assembled materials the basis of which was represented by vocabulary of the Czech-German Dictionary of J. Volný supplemented by other resources, above all the two-volume Czech-German Dictionary of H. Siebenschein and the Concise Etymological Dictionary of Holub-Kopečný (foreign words were used to cover basic specialized terminology in important fields as well as in daily press and everyday social usage). The thus-acquired entries were compared with Dictionary of Written Czech Language and as a result of this some newer terms were added and on the other hand were abandoned some obsolete, slang, dialectal and utterly expressive words and very narrow technical terms. The extent of the vocabulary is almost 64,000 words all of which were segmented into their component morphemes in accord with the authoress' conception. In addition fundamental classification characteristics were indicated with the respective words (see later).

The alphabetic dictionary of thus collected words was arranged in a retrograde manner; it means that into morphemes segmented words were compiled in the alphabetic order backwards: thus we got the "Morphemic Retrograde Dictionary of Czech Language". In view of the fact that the dictionary compiles words that are created by identical endings and suffixes, the dictionary represents necessary resource for the inventory dictionaries of the Czech suffixal, prefixal, and root morphemes. Therein is the basic difference of this dictionary against the existing retrograde dictionaries which only compile words as entire units in a back order. Such traditional retrograde dictionaries do not provide satisfactory materials for analysis and classification of words from various points of view.

The study consists of the following:

- A) Retrograde Dictionary of Morphemically Segmented Words
- B) Inventory Dictionaries of Czech Morphemes
 - a) Root morphemes, presented from the current stylistically neutral vocabulary (with all its phonological variants)
 - aa) List of Ambiguous Root Morphemes
 - b) Suffixal morphemes (with all its phonological variants)
 - c) Prefixal morphemes (individual, in twos, threes).

It represents the selection from various combination sets of the morphemically segmented words which were acquired by the authoress by means of ZPA-600 computer. A complete corpus of these sets is too extensive for publication in the form of a book. It contains among other special lists of root morphemes of foreign words adopted into Czech language, of expressive, obsolete and other words according to individual numerical indexes 1 - 9 (see further). Therefore the authoress chose in addition to the dictionaries of individual kinds of morphemes above all the retrograde morphemic dictionary which serves as a starting point material. In the original sets elaborated by means of the computer there are given with every morpheme a "family" of all the words in which it appears, but for the sake of publication it was necessary to curtail these data and make do just with a listing of morphemes and their variants. Besides, the retrograde morphemic dictionary has importance just by itself. As far as we know up to this time only one morphemically segmented (but not retrograde) dictionary was worked out for Russian ("Russian Derivational Dictionary" by Professor D.S. Worth and his group at California University, Los Angeles, U.S.A.).

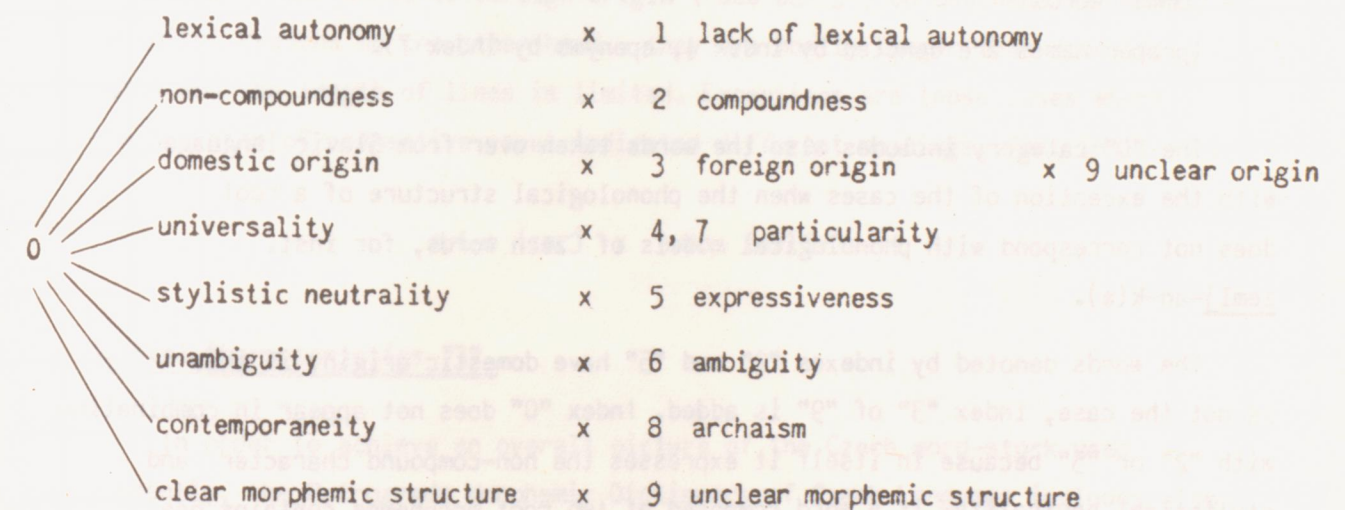
The work should serve not only for theoretical linguistic goals, but also for a broad circle of users, especially in the sphere of information systems.

2. COMMENTARY ON RETROGRADE MORPHEMIC DICTIONARY OF CZECH LANGUAGE

All the words are denoted with one or more digit indexes 0 - 9 :

- 0 ... autosemantic words of domestic origin
- 1 ... synsemantic words
- 2 ... words composed of more root morphemes
- 3 ... autosemantic words of foreign origin
- 4 ... proper names
- 5 ... words of expressive nature
- 6 ... denotes ambiguous character of either root morphemes of words
- 7 ... eponyms
- 8 ... archaic words
- 9 ... words of uncertain origin, or with unclear morphemic structure

Scheme of Relationship of Digital Indexes:

Digital Characteristics "0"

As can be seen from the scheme, index 0 has a central position. It comprises four opposite and three supplementary features by which it differs from the other digital indexes.

It contains:

- Current vocabulary
(archaic vocabulary is denoted by index 8);
- Autosemantic words
(synsemantic words are denoted by index 1);
- Domestic origin words
(words of foreign origin are denoted by index 3; words of unclear origin, or with unclear morphemic structure by index 9);
- Stylistically neutral words
(words of expressive nature are denoted by index 5);
- Non-compound words
(compound words are denoted by index 2);
- Common words
(proper names are denoted by index 4, eponyms by index 7).

The "0" category includes also the words taken over from Slavic languages with the exception of the cases when the phonological structure of a root does not correspond with phonological models of Czech words, for inst. zemlj-an-k(a).

The words denoted by indexes "2" and "5" have domestic origin; if this is not the case, index "3" or "9" is added. Index "0" does not appear in combination with "2" or "5" because in itself it expresses the non-compound character and stylistical neutrality. If a word composed of two root morphemes contains one root morpheme of a foreign origin, it has in addition to index "2" also index "3". Indexes 1, 4, 7, 8 do not indicate origin.

Digital characteristics "1"

It contains synsemantic, therefore inflexible words. Mostly they cannot be segmented morphemically. We segment them only in cases when the same root morpheme can be separated also in autosemantic words, for inst. vid-a; vid-ě-t (look here; to look).

If for inst. a pronoun has a semantically significance root morpheme, it is denoted by "0" :

0	víc-er-o	x	1	kolik-er-o
	(a number of)			(how much/many)

It is not a very numerous set and quite marginal by its standing in vocabulary.

Digital Characteristics "2"

contains compounds, consisting of two or more root morphemes. With the domestic compounds and also with the hybrid compounds (i.e. those of composed of one foreign and one domestic root morpheme) the segmentation was carried out very consistently, including the division of so called connective vowels, for inst.

stejn-o-rod-ý (hom-o-gen-ous),

while with the foreign compounds the connective vowels were not divided because of the overall tendency not to deal in a detailed manner with the structure of the words of foreign origin (see ad "3") on one hand, and on technical reasons on the other hand - they are mostly longer than domestic words and the length of lines is limited. Exceptions are those cases where the division of connective vowel indicated different meanings, for. inst.

aut-o (car) x auto- (self-).

Digital Characteristics "3"

In order to achieve an overall picture of the Czech word-stock used presently, the Retrograde Morphemic Dictionary of Czech Language includes also the foreign words adopted into Czech language. It is necessary to note, however, that the segmentation was carried out on a different level than with the words of domestic origin. Our aim was not to describe the morphemic structure or the assortment of the morphemes of foreign words but only their share in the Czech word-stock, that means above all their number with regard to domestic words (and the domesticated words of Slavic origin) and a broad problematics of hybrids: the combinations of domestic and foreign root morphemes in compounds,

the ways of adding domestic suffixal morphemes to foreign root morphemes and vice versa; also the cases when to a foreign root morpheme we add both foreign and domestic suffixal morphemes, e.g.

de-dik-ac-e (dedication)
-ová-n-í

or prefixal morphemes, e.g.

anti-fašist-ic-k-ý (anti-fascist)
proti-fašist-ic-k-ý

and suchlike.

From this we arrived at a special way of segmenting the words of foreign origin. Let us note at least the following:

1. Root morphemes could not be in some cases segmented ad minimum

- a) In order to prevent a rise of ambiguity (see comment on "6");
- b) New orthographic rules cause some difficulties; by writing "z" instead of original "s" there occurs a distortion of the phonological structure of a foreign root morpheme, mostly that of the Latin origin ones. For inst. after cutting the prefixal morphemes with words

in- -ac-e (in-sul⁺)
 ZULT
 re- -át (re-sult)

the "-ZULT-" would be too far away from a Latin root morpheme "-SALT-" which appears in the originals, for inst. in word "salt-o" (sommersault).

Similarly:

ex-kurs (excursion₁ = digression)
 but ex-kurz-e (excursion₂ = trip)

In these cases we did not segment the prefixal morphemes by morphematic boundary at all, or only by means of brackets (see below).

- c) The cutting of prefixal morphemes with the foreign words encounters various difficulties:

ca) The already mentioned rise of ambiguity

/per/
 /kon/ CEP-c-e (...-tion) unlike "cep" (flail)
 /re/

In these cases we therefore use the brackets.

cb) Sometimes there occurs a fusion of prefixal morpheme with a root one, so that we do not segment the prefixal morpheme independently, e.g.

afin-ac-e (afination)
 rafin-ac-e → actually, re-afin-ac-e

Similarly

akces-ist-a (clerk)
 but re-ces-ist-a (joker)

cc) Sometimes we have a prefixal morpheme in an incomplete form, e.g.

"ko-" instead of "kon-" ... /ko/labor-ant
 "su-" instead of "sub-" ... /su/poz-ic-e

or its last phoneme is in a position of the so called "morphematic junction" and is attached to a root morpheme, e.g.

/tran/spir-ac-e

In such cases the brackets are used, too.

cd) As for the prefixal morphemes in the words adopted from English, they were mostly not cut, for inst. the word "ofsajd" (offside); we separated only the root morphemes in the compounds of well-known terms, e.g.

fore-hand, back-hand.

2. With the inflexible words such as "plisé", "pyré" a decisive factor about cutting was, whether there existed derivatives, e.g.

plis-é (pleating), because there exist "plis-ova-t" (to pleat)

but pyré (purée) was not segmented.

Digital Characteristics "4"

contains Czech Christian names and the most commonly used geographical minimum.

Digital Characteristics "5"

includes a selection of most commonly used words denoted in the Dictionary of the Standard Czech Language as expressive, colloquial, onomatopoeic, dialectal, domestic, pejorative, non-standard, slang, vulgar, and diminutive words.

The problem here was not only which words to include, but also to which extent variants should be given of the

a) Domestic root morphemes, e.g.

čich, čmuch, čuch (smell)
 chmur-, -šmur-, -šmour- (gloom)
 klov-, klob-, klof- (peck)

b) Foreign root morphemes, e.g.

fach, foch (shelf)
 raket-a, rachejtl-e (rocket)

c) Suffixal morphemes, not only pejorative ones (e.g. "-and-a", "-ajzn-a"), but also diminutive, e.g.

běl-oun-k-ý (whitish)
 běl-ouč-k-ý

or non-standard, e.g.

svět-ýl-k-o, standard: svět-él-k-o (little light)
 přad-ýn-k-o, standard: přad-én-k-o (little hank)

d) Prefixal morphemes, standard or non-standard ones, e.g.

ote-vř-í-t (to open)
 ode-vř-í-t

vý-klad (glass-window)
 vej-klad

Digital Characteristics "6"

Index "6" by its nature is placed beyond the set of indexes 1 - 9. It serves above all for indicating ambiguous root morphemes (see below cases ad I); ambiguity or polysemy of the entire word occurs less frequently (see also cases ad II). That is why both substantially and terminologically complicated problematics of ambiguity and polysemy is being described by a certain classification stemming from the necessities of sorting out the materials.

Index "6" therefore indicates

I. Ambiguity of root morphemes (in the sense of an identical expression for several different meanings):

a) Both root morphemes are of domestic origin, and belong to standard language, e.g.

0,6 bud-i-t (to wake up)
 0,6 bud-ova-t (to build)

or

0,6 po-mát-nou-t se (to get deranged)
 0,6 mát-i (mother)
 0,6 mát-a (peppermint)
 0,6 na-mát-k-ou (at random)

b) Both root morphemes are of domestic origin, one is standard, the other non-standard, e.g.

0,6 líz-a-t (to lick)
 5,6 za-líz-a-t (to get inside) → standard: za-léz-a-t
 or
 0,6 za-týk-a-t (to arrest)
 0,5 za-týk-a-t (to leak in) → standard: za-ték-a-t

c) One root morpheme is of a domestic origin, the other is of a foreign one (so called hybrid homonyms), e.g.

0,6 rol-e (field)
 3,6 rol-e (role, cast)

- d) One root morpheme belongs to a proper name, the other to a general name, and there is no mutual connection between the two, e.g.

4,6 Malt-a or 4,6 Otav-a
3,6 malt-a (mortar) 0,6 otav-a (aftergrass)

Different situation exist for inst. with proper names and names of universal character which are connected by meaning, e.g., Chod (formerly a guardian of border) and chod-i-t (walk on border); in these cases "6" is not given.

- e) Interjection and a root morpheme of expressive word, e.g.

1,6 drc (interjection)
5,6 drc (non-standardly: zipper)

or

1,6 kukuč (interjection)
5,6 kukuč (expressively: glance)

11. Ambiguity, or polysemy of the entire word

- a) Both words are of standard language, e.g.

0,6 zá-sad-a (principle)
0,6 zá-sad-a (opposite to acid)

- b) One usage of word is standard, the other non-standard, e.g.

0,6 kač-k-a (duck) or 0,6 kap-a-t (to fall down)
5,6 kač-k-a (crown) 5,6 kap-a-t (to die)

- c) One usage of a word is inanimate, the other animate, e.g.

0,6 kohout-ek (cock) or 0,6 jezd-ec (rider)
0,6 kohout-ek 0,6 jezd-ec

or

0,6 kandid-át-k-a (list of candidats)
0,6 kandid-át-k-a (/lady/ candidat)

- d) Some types of dual words, reflexive and non-reflexive, e.g.

0,6 prá-ti (to wash)
0,6 prá-ti se (to fight)

On technical grounds (the alphabetical listing backwards, limited length of a line) we could not record reflexive elements "se", "si".

Index "6" Was Not Used For

- 1) Homosemy of root morphemes, i.e. cases when the identical meaning is expressed by different expressions (which supplement each other)

- a) Both root morphemes are of standard language, e.g.

lomez, hlomez (din)
hrouž-i-t, hříž-i-t (to become absorbed)
přaz-k-a, přez-k-a (buckle)

- b) One root morpheme is of standard language, the other of non-standard one, e.g.

kýv-a-t, kejv-a-t (to swing)
koléb-k-a, kolíb-k-a (cradle)
vous-y, fous-y (beard)

- c) Both root morphemes are of foreign origin; one of them has the original phonological structure, the other has domesticated semblance, e.g.

fals-i-fik-ova-t, falš-ova-t (to falsify)

- d) Root morphemes are differentiated from the point of view of style, e.g.

hlas (neutral)
hles VOICE (archaic)
halas (expressive)

- e) Very frequent are various sequences of onomatopoeic root morphemes, e.g.

knič-e-t or fič-e-t
kňuč-e-t (to whine) fuč-e-t (to whistle)
kník-a-t frč-e-t
kňour-a-t frn-ě-t

- f) Often there occur cases of two or more expressive root morphemes with differing phonological structure, e.g.

pac-k-a (paw) or šmouh-a (smear)
prac-k-a čmouh-a

- 2) Index "6" does not denote ambiguity of one of the root morphemes in compound words, e.g.

0,6 vod-i-č (conductor) but 2 pol-o-vod-i-č (semi-conductor /transistor/)
0,6 vod-a (water)

3) Index "6" does not denote foreign and domestic root morphemes which have not only the identical phonological semblance, but also the same meaning, e.g.

nov-um; nov-ý (new)

4) Nor does index "6" denote root morphemes with two variants of verbal "specifying vocals" at the same word, e.g.

čn ě-t (to jud)
í-t

There are some difficulties with denoting the ambiguity of root morphemes arising from one original root the meanings of which have become independent in the meantime. Index "6" depicts the following cases, e.g.

0,6 tráv-a (grass)
0,6 tráv-i-t (to digest)

or

0,6 hled-ě-t ('to see)
0,6 hled-a-t (to look for)

/even though the root morphemes are identical/.

Index "6" is not used if we have the case of mutual penetrating derivatives, e.g.

lív-i-t (to enjoy) but po-lív-i-t (to give a kiss)
lív-a-t (to kiss)

With the words of foreign origin, when our aim was not to detail precisely the semblance of foreign (mostly Latin) root morphemes, we tried to avoid a rise of ambiguous root morphemes and restrict as much as possible their number. As a result some foreign words were not intentionally segmented into the potential minimum root morphemes, e.g.

mak-a (module)

(-et- was not segmented in order to avoid ambiguity with a root morpheme "mak-a-t" = to toil; as well as with a root morpheme "mak-ov-ý" = poppy-seed).

In some cases we used brackets for the same reason (mostly for cases of fusion of a prefixal morpheme with a root morpheme), e.g.

/re/	(/re/par-ation)
/se/ PAR-ac-e	⋮
/kom/	

in order to avoid ambiguity with a root morpheme "par-n-í" (steam).

In a few number of cases we used brackets with domestic root morphemes, e.g.

střev/íc/ (shoe) /N.B.: In the ancient Czech language "třeví"/

in order to avoid ambiguity with a root morpheme "střev-o" (intestine).

Digital Characteristics "7"

includes eponyms, i.e. words of universal character derived from proper names, e.g., "rentgen" (X-ray apparatus), "morse-ov-k-a" (Morse code) etc.

Digital Characteristics "8"

covers a limited assortment of words earmarked in Dictionary of Standard Czech Language as obsolete, bookish.

Digital Characteristics "9"

covers the words that are in some sense defective. Their common denominator is a difficult segmentation into morphemes, especially the cutting of a root morpheme. Their phonological structure is usually irregular; often there occur longer, two-syllable root morphemes.

They can be roughly divided into following three groups:

- Words with which we cannot determine whether they are of domestic or foreign origin, e.g., "koblih-a" (doughnut), or we can only guess about their origin, e.g., "kurděj-e" (skorbut);
- Words arising only in the Czech word-stock with which it is difficult to set forth the semblance of a root morpheme, e.g., "oškliv-ý" (nasty);

- c) The Presl's *) fauna and flora terminology created either by himself (e.g., "rašelin-a" = moss), or borrowed from mostly Slavic languages, e.g., "chaluha-a" = sea plant (from Serbo-Croatian), "orobinec" = reek (from Russian).

By way of concluding we attach few remarks on technical points:

- 1) If a word is marked with two (in some cases even with three) digital indexes, at the first place is
 - a) the major characteristics, that means of origin (0,3, possibly 9), if these are autosemantic words;
 - b) 4, 7 with proper names or eponyms;
 - c) 8 with archaic words;
 - d) 1 with synsemantic words.

"6" is always a supplementary characteristics, and is placed at the second place. Indexes "2" and "5" can be on their own with domestic words, with the foreign ones they are at the second place behind "3".

- 2) The brackets denote potential fusion of prefixal or suffixal morphemes (e.g., /o/sob-a = person, prav/d/-a = truth) with a root morpheme. With the compound suffixal morphemes we differentiate between functional and void expanding elements by separating the functional ones and by writing together the void expanding elements with a kernel morpheme, e.g.

bíd- <u>n</u> -ic-e (despicable woman)	x	ves- <u>n</u> -ic-e (village)
functional expanding element		void expanding element

We did not use the brackets on technical grounds (the length of a line is limited and the compound suffixal morphemes are highly frequent while the cases of fusion of root morphemes are not so numerous as to rule out the use of brackets).

*) Presl was the Czech scholar living in the 19th century in the period of development of the modern standard Czech language.

- 3) With infinitives we went by ancient ending "-ti" instead of newer "-t" in order not to violate the enumeration of verbs by nouns ending by "-t", e.g., "hmat" (touch), "plat" (salary), etc. In this way we have only two nouns in the entire section of verbs: "mát-i" (mother) and "pra-mát-i" (grandmother).
- 4) Because of restrictions on the length of a line and the automatic alphabetic order backwards we could not include reflexive elements "se", "si" with the reflexive verbs. When needed, the dual reflexive x nonreflexive verb was denoted "6" (see ad "6").
- 5) The dictionary includes several expressions of the "category of status" (specific for Slavic languages), such as "rád" (to be glad), "nerad" (not to be glad) etc. - only in masc.

3. COMMENTARY ON THEORETICAL CONCEPTION OF MORPHEMIC ANALYSIS

The morphemic analysis has been and is still approached from a position of general theory while an analysis of a concrete language has not yet been explicitly worked out (besides the works of American descriptive linguists). There exist many theoretical definitions of a morpheme, but the methodics of segmentation the concrete morphemes has failed to be solved because of difficulties connected with it. The major problem here is to achieve unified segmentation of morphemes. In trying to make decisions concerning morpheme cuts we face potenciality of solving this issue. In cases of several possibilities of segmentation there appears a certain vagueness of the language system which can be described as a measure of uncertainty in decision-making.

The conception of morphemic analysis elaborated by the authoress and used for segmentation of morphemes in this work is based upon current respecting the viewpoints of meaning and expression, leans methodologically on the principle of repetitiveness as a starting criterion of the analysis, and strives to a certain measure for independence upon the procedure of analysis of word formation.

The basic criterion - the principle of repetitiveness - proceeds from the fact of repetition of certain elements in the given language corpus. The criterion appears in various semblances and under various terms in all the modern theories of morphemic analysis of American descriptive linguists. For them it represents a sort of indirect semantic criterion, via across so called matrix method to the theory of sets where it acts as so called "constructive criterion".

In the first part we shall deal with the problems of cutting of the root morphemes.

In identification of a root morpheme we first apply the principle of repetitiveness so that first we ascertain whether a unit which appears as a root morpheme is repeated in other words of the given language, in our case the Czech language.

We have to differentiate:

- a) Units with identical meaning and identical expression, i.e. phonological structure, e.g., "med", "med-ov-ý" (honey);
- b) Units with identical meaning but with lesser or bigger differences in phonological structure, e.g., "kniž-a" (book), "kniž-n-í" (book-ish), "kouř" (smoke), "kuř-ák" (smok-er) - it is still a case of repetitiveness, with phonological alternations of a root morpheme. Here we include also suppletive root morphemes, e.g., "vz-í-t" (to take), "ber-u" (I take) - i.e. special cases with identical meaning but without any repetitiveness of phonological structure.

It proceeds from this that a root morpheme can be segmented if there exists in the given language at least one more word with a root morpheme corresponding to ad a) or ad b).

The root morpheme can be separated even without the existence of repetitiveness of the root, if the other parts of the word can be identified from the point of view both of meaning and expression as the affixal morphemes. In such a case we can separate the remaining part of the word as a so called residual root morpheme. For inst. in a word "malina" (rasp-berry) the residual root "mal-" can be segmented on the basis of analogy with the words "ostruž-in(a)" (black-berry), "jeřáb-in(a)" (rowan-berry) derived according to the same model by means of two-component morpheme "-in(a)"; we proceed in this from the repetitiveness of the element composed of word-creative suffix and flexible ending in the given number of words. (The Retrograd Morphemic Dictionary of Czech Language uses brackets with some words of this type to avoid ambiguity with another root morpheme, e.g., in the very word "mal/in/-a", to distinguish it from "mal-ý" (little).

Influences of the processes of de-etymologization and perintegration on the morphemic structure of words pose another difficulties in segmentation. De-etymologization may lead even to an utter loss of the possibility of segmenting a word; perintegration, i.e. secondary disintegration of a morpheme units inside the word, leads toward a change in segmentation.

For such cases it was necessary to establish certain principles of segmentation in order to achieve a unified system intended for the identification of root morphemes.

We were concerned with two groups of problems:

- a) Independent segmentation of prefixal morphemes or their fusion with a root morpheme;
- b) Independent segmentation of suffixal morphemes or their fusion with a root morpheme (or fusion of two suffixal morphemes).

First let us take up the problems of perintegration of prefixal morphemes in connection with root morphemes: If we have a root morpheme which appears to be a compound one in view of the fact that its initial sound grouping corresponds to a phonological structure and oftentimes also to the meaning of some prefixal morpheme, we have to verify whether

- a) After cutting the prefixal morpheme the root morpheme has a clear meaning;
- b) It has unclear, dubious meaning, or, if it is a residual root morpheme, whether its meaning is interpolated from the viewpoint of a higher unit.

In case a) after cutting the prefixal morpheme we obtain a root morpheme with clear meaning, but the prefixal morpheme has merged with it with regard to meaning, the fusion of both morphemes has such fixed lexical meaning that the independent segmentation of the prefixal morpheme is dubious. We shall apply a criterion of repetitiveness: We shall cut the prefixal morpheme as an independent one in such a case when there exists in current word-stock at least one word with the identical root morpheme as to a meaning, but with some other prefixal morphemes, or without them, e.g.

do-vol-e-n-á, (leave)	because there exist words	vy-vol-i-t (to choose)	
		s-vol-i-t (to consent)	
		vol-b-a (choice)	...
s-práv-n-ý, (correct)	because there exist words	bez-práv-n-ý (illegitimate)	
		své-práv-n-ý (non-certifiable)	
		práv-o (law)	...

More frequent are, however, cases ad b), when a root morpheme after cutting a prefixal morpheme is in some way defective, or residual, and can

be identified only etymologically. When segmenting it, we take into consideration the fact of its place within a set of corresponding words which to such a separated morpheme attach at least one another prefixal morpheme, e.g.

/zá/sob-a , (store)	because there exist	/o/sob-a (person)
		/pů/sob-i-t (to influence) ...

(Our Dictionary uses in this case brackets in order to avoid ambiguity with a root morpheme "sob" (reindeer)).

This principle is valid also for cases when phonological structure of a root morpheme alternates , when it appears in various phonological semblances, e.g.

na-dš-e-n-í , (enthusiasm)	because there exist	pro-dch-nu-t (to be full of)
		vý-dech (expiration) ...

In some cases when the segmented root morpheme appears to be residual we can cut the prefixal morpheme on the basis of its place within a set of analogically structured words with an identical prefixal morpheme whose root morpheme has a clear meaning, e.g.

po-šet-i-l-ý , (foolish)	because there exist	po-bloud-i-l-ý
		po-blázn-ě-n-ý (foolish)
		po-trh-l-ý ...

Rather special position has a prefixal morpheme "ob-"; it is being attached to root morphemes beginning with a consonant "v", which is then removed, e.g.

ob- + vléc-i (to wind up)	/ob/léc-i (to dress)
	/ob/lek (dress)
ob- + vin-ou-t (to wind around)	/ob/in-a-dl-o (bandage) ...

It is necessary to emphasize that even though the morphemic analysis cannot be mixed with the etymological analysis or based on it, the outcome of the morphemic analysis can be sometimes identical with that of the etymological analysis, despite the different methods.

The fusion of the suffixal morphemes with a primary root (cf. a term of the so called "expanded root") concerns mostly obsolete suffixes, such as "-v-", "-n-", "-t-" and others /e.g., "stav" (state), "stan" (tent), "stat-ek" (farm)/, or some individual, mostly archaic suffixal morphemes, e.g., "-zeň" in the word "bázeň" (fear). We can, however, have a case of a fusion of frequent suffixal morphemes, e.g., "-ek" in the word "svědek" (witness): It is in fact a fusion from both sides of a root morpheme "-věd-", because a basis for derivatives is the entire word "svědek", compare with "svědectví" (testimony), "vysvědčení" (school report) etc. /Our Dictionary does not segment the so called ancient suffixes, but uses brackets for frequent suffixes, e.g., /s/věd/ek./

A special relationship between suffixal morphemes and the root morphemes can be seen on an example of a suffixal two-component morpheme "-ic(e):

páv-ic(e) - the boundary of both morphemes is very sharp, "-ic(e)"
(peahen) has a clear word-forming function;

směs-ic(e) - the boundary is also sharp, but "-ic(e)" has only
(mixture) a classification function, it is in fact redundant,
because there exists the word "směs" with the same meaning;

lav-ic(e) - a lexical meaning of the root morpheme as well as a word-
(bench) -forming function of the suffixal morpheme is fixed, but
the boundary between them can be based only on the existence
of the word "láv-k-a" (foot-bridge);

ul/ic/(e) - there occurs an entire fusion of both morphemes.
(street)

For such cases when the prefixal or suffixal morphemes have lost their functional independence and merge so much with a neighboring root morpheme that their mutual cutting is dubious, we introduce terms of so called kernel root morpheme, and so called expanding elements. For inst. a root morpheme "-věd-" will be a kernel morpheme for a sets of words based on the same meaning. Within a fundamental set "věd-a" (science), "věd-ě-t" (to know), "do-věd-ě-t" (to learn) ... we have no expanding element; within a set of words based on the same meaning "/s/věd/č/-i-t" (to testify), "do-/s/věd/č/-i-t" (to prove), "pře-/s/věd/č/-i-t" (to convince) ... the kernel

morpheme "-věd-" is expanded on the left by expanding element "s-", on the right by expanding element "-č-", while "do-", "pře-", are independent prefixal morphemes.

According to segmentation from the point of view of meaning we have identified kernel root morphemes (such as "-věd-"), which we can identify with the corresponding root morphemes in other words, or residual root morphemes (such as "-šet-" in the word "po-šet-i-l-ý") where the meaning of the root morpheme is only reconstructed; we proceed from a fact that one or both neighboring morphemes are repetitive and the kernel root morpheme after their cutting cannot be considered as an independent one.

There are also cases arising by overlapping of phonemes of two morphemes if one of them ends and the other begins with identical (or phonetically close) phoneme. Then one phoneme is a part of both morphemes. Such a position is called a "morphemic junction", e.g.

kup-ec-tv(í) (shop)

By way of conclusion the problematics of root morphemes let us emphasize that the aim was to present a survey of solely domestic (not the foreign) root morphemes. Moreover, from the overall domestic word-stock we had to leave out expressive and obsolete words. Our list therefore contains an assortment of root morphemes of words indicated by index "0".

The procedures for segmentation of prefixal morphemes were basically identical to those examined above (cf. problematics connected with cutting of root morphemes). Excepting these instances prefixal morphemes can be cut mostly with simply rules.

Considerably more complicated are problems of identification of some suffixal morphemes. We shall deal with an essential question: How and whether to segment so called "compound" suffixal morphemes. Similarly as with the compound root morphemes we use terms "kernel morpheme" and "expanding elements". The difference in the character of the expanding elements of the compound root and those of compound suffixal morphemes

lies in the fact that with the compound root morphemes the expanding elements are firmly linked with a kernel morpheme as to the meaning, while the link between the expanding elements and a kernel morpheme with the compound suffixal morphemes is looser. The meaning of a compound suffixal morpheme is usually given by its kernel morpheme; the expanding elements do not act as constituents of the overall meaning of the morpheme.

After identification of morphemes within a word there sometimes "remain" such elements that could be considered either as independent morphemes or as expanding elements of the neighboring morphemes; their standing is not unambiguous. Some of them have only a function of expression but are void as to the meaning; some can have certain structural or classification function, for inst. a connective vocal in compounds "střed-o-čes-k-ý" where "-o-" between the root morphemes indicates their unification. Or a verbal class-mark vocal which differentiates the class affiliation of a verb - it can have other functions, too, such as:

a) Sometimes denotes the meaning of the word, e.g.

děl-a-t x děl-i-t
(to do) (to divide)

b) Sometimes differentiates between concrete and abstract meaning, e.g.

hloub-a-t x hloub-i-t
(to think over) (to dug)

c) Sometimes denotes a stylistic differentiation, e.g.

mysl-e-t x mysl-i-t
(to think - neutral) (to think - archaic)

d) Often there exist doubles without differences in meaning, e.g.

čp-ě-t, čp-í-t (to smell)
hřm-ě-t, hřm-í-t (to thunder)
krabat-ě-t, krabat-i-t (to winkle) etc.

In order to be able to describe the depth structure of the suffixal morphemes we have to divide the expanding elements into **f u n c t i o n a l**, which have a certain relation to the meaning, and **v o i d**, that have none

relation at all. For inst. with the word "modl-i-t-b-(a)" (= prayer) the "-i-" is a functional expanding element (a verbal class-mark vocal) and "-t-" is a void expanding element.

The so called compound suffixal morphemes are identical with the "basic" kernel suffixal morpheme as to meaning but differ as to phonological expression in such a way that the kernel part of a compound suffixal morpheme does not change but is only expanded from the left either by functional or void expanding elements. We consider these suffixal morphemes as compound ones confronting them with a kernel suffixal morpheme with identical function.

First let us give examples of **s u b s t a n t i v e** compound suffixal morphemes. The assortment of the expanding elements is not very broad, it can be classified into these main types:

a) The void expanding elements are vocal, e.g., "-o-" in "-ob(a):

běl-ob(a) (whiteness) unlike "-b(a)" in služ-b(a) (service);

or consonant, e.g., "-n-" in "-nic(e)":

ves-nic(e) (village) unlike "-ic(e)" in páv-ic(e) (peahen);

b) The functional expanding elements occur within the words that have alternative motivation from the point of view of the theory of word creation. From the point of view of the morphemic analysis (which cannot present arguments from the theory of word creation) we understand the functional expanding elements as immediate constituents mutually overlapping each other in the progressive and regressive movements in accordance with principles of morphemic analysis, such as

piv-n-ic-e (pub)

The void expanding elements differ from the functional ones by comparing whether the given sound unit (e.g., "-n-", "-ov-"), which might function as an independent morpheme, appears really in the respective class of morphemes, e.g., in adjective morphemes.

For inst. there exists an adjective "piv-n-í" (beer), that is "-n-" in the word "piv-n-ic-e" (pub) is a functional expanding element, while there does not exist adjective * ves-n-í, that is "-n-" in the word "ves-n-ic-e" (village) is an avoid expanding element. (Our Dictionary differentiates graphically between functional and void expanding elements in such a way that the functional ones were normally cut, while the void ones were written together with a respective kernel suffixal morpheme, e.g., "piv-n-ic-e", but "ves-n-ic-e". We did not use brackets here on technical grounds - the compound suffixal morphemes are quite numerous, and the length of a line is limited.)

Let us take in detail the principles of segmenting "-n-" or "-l-" as a functional expanding element:

a) If there exists a corresponding adjective with "-n(ý)" or "-n(í)" suffixal morphemes, e.g.

bíd-n-ý (despicable) - bíd-n-ic-e (despicable woman) or
boč-n-í (lateral) - boč-n-ic-e (lateral board)

including the examples of so called moving "-e-", e.g.

zd-ě-n-ý (brick) - zed-n-ic-e (brick-layer) or
tlumoč-e-n-ý (interpreted) - tlumoč-n-ic-e (interpreter);

b) If there exist a corresponding substantive with "-n-" suffixal morpheme, e.g.

stud-n-a (well) - stud-n-ic-e (well fig. → w. of knowledge)
věz-eň (prisoner) - věz-n-ic-e (jail)
vá-n-í (breeze) - vá-n-ic-e (snowstorm);

c) If there exists a corresponding adverb with "-n-" suffixal morpheme, e.g.

ná-sled-ov-n-ě (as follows) - ná-sled-ov-n-ic-e (follower - fem.)
vrouc-n-ě (heart-felt) - vrouc-n-ost (sincerity)

d) With compound words, where adjective with "-n(ý)" or "-n(í)" suffixal morphemes exists only for the second root morpheme, e.g.

cukr-o-var-n-ík because there exists var-n-ý
(sugar-plant-worker) (heating).

We have yet to clarify how to decide whether it is a case of a functional expanding element of the kernel morpheme or a case of the independent morpheme. Some suffixal morphemes lose their independence under certain conditions and become the expanding elements of another kernel morpheme. This happens mostly with the adjective morphemes "-n-", "-l-", "-ov-", but with others, too. For inst. in the word "vepř-ov-ý" (pork) the "-ov-" is an independent adjective morpheme, but in "vepř-ov-ic-e" (pig-skin) has become a functional expanding element of another kernel morpheme "-ic(e)". Sometimes the kernel morpheme is expanded by two elements, for. inst. in the word "šach-ov-n-ic-e" (chess-board). (Since "-n-" here is the void expanding element, we present it in our Dictionary as "šach-ov-nic-e".)

Verbal class-mark vocals act sometimes as the functional expanding elements, e.g.

u-kaz-a-tel (pointer) or škrab-á-tk-o (scraper)
uč-i-tel (teacher) děl-í-tk-o (divider) ...

With the names of instruments the cutting of the verbal class-mark vocal is the differentiation characteristics unlike the names of young animals where the segmentation is carried out in a different way: Dominant here is the diminutive kernel morpheme "-k(o)", expanded by the functional expanding element "-át-", e.g.

holoub-át-k-o (little pigeon), kuř-át-k-o (chick) ...

while the names of instruments the kernel morpheme "-tk(o)" is dominant.

Different segmentation occurs also with cases of a type

běl-i-č-k-a - běl-i-t (to make white), běl-i-č (man making clothes white)
(woman making clothes white)

unlike the diminutive

běl-i-č-k-a - běl-ic-e (white-fish)
(little white-fish)

Similarly

ovč-a-č-k-a - ovč-ák (shepherd fem., masc.)

but

hlíd-a-č-k-a - hlíd-a-č (watch-man fem., masc.)

We considered the consistent cutting of the verbal class-mark vocal (not only with verbs but also with deverbal derivatives) as one of the fundamental moments of describing the depth structure of morphemes. Among other things, it groups de-substantives (or de-adjectives) on one hand and de-verbal nouns on the other. Thus, we differentiate between e.g.

za-j-a-t-ec (prisoner)	x	boh-at-ec (rich man)
čes-á-č (picker)	x	chlup-áč (hairy creature)

Compound diminutive morphemes have a somewhat special standing. We can divide them into two major groups:

- a) Morphemes composed of a kernel morpheme (mostly "-k(a)" or "-ek") and of the attached functional expanding element which arose from a morpheme that was independent elsewhere, e.g.

metl-ic-e (hair-grass)	-	metl-ič-k-a (little hair-grass)
kon-ík (horse)	-	kon-ič-ek (little horse) ...

- b) Morphemes composed of a kernel morpheme and of the attached void expanding element which did not rise on the basis of another morpheme and has no relation to the meaning. With the words "mil-áč-ek", "mil-án-ek" (darling) we can use the expanding element "-áč-" or "-án-" as we wish, without affecting the meaning of the entire morpheme.

The compound suffixal morphemes "-ár-n(a)", "-ír-n(a)" can create either de-substantives, e.g.

cukr-ár-n-a (sweetshop), kon-ír-n-a (stable)

or de-verbal nouns, e.g.

saz-ár-n-a (composing-room), bal-ír-n-a (packing-room)

but neither "-á-" nor "-í-" correspond to the class-mark vocals of the respective verbs (or de-verbal nouns); that is why they were not segmented separately.

With adjectives we encounter basically the same problems as with substantives. The compound adjective morphemes have their kernel morpheme (for inst. "-t(ý)", or "-v(ý)" expanded:

- a) By a functional expanding elements "-i-", "-a-", which can be identified with a verbal class-mark vocal, e.g.

s-lož-i-t-ý (complicated); tvoř-i-v-ý (creative);
ne-do-čk-a-v-ý (impatient);

- b) By a void expanding elements "-i-", "-a-", e.g.

rozman-it-ý (various); hněv-iv-ý (angry); z-dlouh-av-ý (slothful);

- c) By two void expanding elements, one of which is usually "-l-", sometimes "-č-", e.g., "peč-l-iv-ý" (careful), "cit-l-iv-ý" (sensitive). It is necessary to differentiate as follows:

pál-i-v-ý (burning)	but	pal-č-iv-ý (smart)
štíp-a-v-ý (biting)	but	štíp-l-av-ý (pungent);

↓
verbal class-mark vocals

- d) Occasionally we have one functional element and two void ones, e.g.

trp-ě-l-iv-ý (patient)

Let us summarize what has been said about some compound suffixal morphemes. We tried to describe a process of their creation: We start with a kernel morpheme to which is attached one or more expanding elements, either functional, or void, and with which the kernel morpheme acts as a relative unit. The problem of segmenting these morphemes is whether they should be separated as an entire unit or whether all the components should be cut independently. Here we have two stages of analysis: innate (based only on the internal structure of a word and its elements - morphemes), and transcendent (including also relations toward another words and their elements). According to the given examples it is obvious that we took the latter choice. It is not acceptable to remain with an analysis of individual units, it is necessary to compare them with the others functional units of the relevant language.

